

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІ ЖАНЫНДАҒЫ МЕМЛЕКЕТТІК
БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

Басқару институты

қолжазба құқығында

Сүйенбаева Гүльвира Муханбаевна

**ЦИФРЛАНДЫРУ ЖАҒДАЙЫНДА САЛЫҚ ОРГАНДАРЫНЫҢ УӘКІЛЕТТІ
ОРГАНДАРМЕН ЕКІНШІ ДЕҢГЕЙЛІ БАНКТЕРМЕН ӨЗАРА ІС-ҚИМЫЛЫ
АРҚЫЛЫ ТИІМДІЛІКТІ АРТТЫРУ**

«7M041 Бизнес және басқару» дайындық бағыты бойынша
«7M04105 – Мемлекеттік саясат» білім беру бағдарламасы

Бизнес және басқару магистрі дәрежесін иелену үшін магистрлік жоба
«7M04105 – Мемлекеттік саясат» білім беру бағдарламасы бойынша

Ғылыми жетекші _____ А.А.Нурумов, э.ғ.д., профессор
(қолы)

Жоба қорғауға жіберілді: « _____ » _____ 2023ж.

Басқару институтының директоры _____ З.С.Гаипов, с.ғ.д.
(қолы)

Астана, 2023

МАЗМҰНЫ

НОРМАТИВТІК СІЛТЕМЕЛЕР.....	3
БЕЛГІЛЕУЛЕР МЕН ҚЫСҚАРТУЛАР	4
КІРІСПЕ.....	5
НЕГІЗГІ БӨЛІМ.....	8
ҚОРЫТЫНДЫ.....	35
ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ.....	37

Нормативтік сілтемелер

Осы магистрлік жобада келесі нормативтік құжаттарға сілтемелер пайдаланылған:

Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» Жарлығы;

Қазақстан Республикасының 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120–VI «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер кодексі (Салық кодексі)» кодексі;

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Заңы;

Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» № 234 Заңы;

Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018 жылғы 16 ақпандағы №208 «Бақылау-касса машиналарын қолданудың кейбір мәселелері туралы» бұйрығы.

Белгілеулер мен қысқартулар

ҚР	-	Қазақстан Республикасы
ҚР ҚМ	-	Қазақстан Республикасының Қаржы министрлігі
ҚР ҚМ ӘЖК	-	Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитеті
ЕДБ	-	Екінші деңгейлі банк
ТМД	-	Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы
ФДО	-	Фискалдық деректер операторы
ҚҚС	-	Қосымша құн салығы
ШОБ	-	Шағын және орта бизнес

Кіріспе

Мемлекет басшысы Қ.Ж. Тоқаев 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан Республикасы халқына жыл сайынғы Жолдауында түсінікті және болжамды салық саясатын құруды басымдықтардың бірі ретінде белгілеп, жаңа салық кодексін әзірледі, оның ішінде қосымша салық салуды, салықтық әкімшілендіруді жаңартумен цифрландыру құралдары енгізуді тапсырды [1].

Сонымен қатар, Қазақстанның 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарында цифрлық технологияларды, оның ішінде салық жүйесіне кеңінен енгізу белгіленген және қаржылық технологиялар мен инновацияларды одан әрі дамыту мақсатында өзара іс-қимылдың жаңа цифрлық арналарын енгізу үшін жағдай жасалатын болады және қаржы нарығының субъектілері мен қаржы тұтынушыларына қызмет көрсету, қаржы нарығының цифрлық инфрақұрылымын дамыту, сондай-ақ қаржылық технологиялар нарығын дамыту үшін қолайлы жағдайлар жасау мақсаты белгіленген [2].

Қазіргі уақытта экономиканың барлық салаларына, оның ішінде салық саласына цифрлық технологиялар енгізіліп жатқанын ескерсек, бұл салық жүйесінің тиімділігін арттырудың тиімді құралы болып табылады. Сондай-ақ, ашық және әділ салық салу азаматтардың мемлекетке деген сенімін арттыратын бизнестің тұрақты дамуының негіздерінің бірі болып табылады.

Мемлекеттік бюджеттің негізгі кіріс көздерінің бірі салықтық түсімдер екені сөзсіз, сондықтан да мемлекеттік саясат көбінесе салық жүйесін жетілдіруге бағытталған. Қазақстанға келетін болсақ, Дүниежүзілік банктің болжамы бойынша, экономикалық өсім 2023 жылы 3,5%, 2024 жылы 4,0% болады. 2020 жылы елдің жалпы ішкі өнімі 2,5%-ға төмендесе, 2021 жылы 4,1%-ға, 2022 жылы 3%-ға өсті [3].

Салық әкімшілігі жүйесінде мемлекеттік органдармен қатар осы Заңға сәйкес «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» коммерциялық ұйым болып табылатын банк қызметін жүзеге асыруға уәкілетті екінші деңгейдегі банктер (бұдан әрі – ЕДБ) ретінде заңды тұлғалар да қатысады. Цифрландыру процесінде мемлекет цифрлық мемлекеттік қызметтерді дамытуда пікірі маңызды болып табылатын жеке сектор өкілдерімен де бірлесіп жұмыс істеуі керек [4]. Заманауи жағдайда салықтық әкімшілендіру жүйесіндегі коммерциялық банктердің мәртебесі жеткілікті түрде дәл анықталмаған: бір жағынан, банк акционерлердің пайда табуы үшін жұмыс істейтін және салық төлеуші болып табылатын коммерциялық ұйым, ал екінші жағынан, банк салықтық әкімшілендірудің маңызды элементі болып табылады.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын реттеу және дамыту агенттігінің ақпараты бойынша 2022 жылдың 11 айында банктердің жеке тұлғаларға берген несиелері тұтыну көлемін қосқанда 29,4%-ға өсіп, 13,9 трлн теңгені құрады. несиелер 24,1%-ға өсіп, 7,6 трлн теңгеге жетті, бұл салықтық әкімшілендірудегі екінші деңгейлі банктердің рөлі мен өзара іс-қимылдың маңыздылығын арттырады [5]. Сонымен қатар, 2021 жылы Қазақстанда ШОБ субъектілерінің 1 431 647 өкілі тіркелді, сондай-ақ өз сөзінде Мемлекет басшысы Қ.Қ. VIII сайланған Парламенттің бірінші сессиясының

ашылуында Тоқаев ашық және өзін-өзі қамтамасыз ететін нарықтық экономиканы құру басты басымдық болып қала беретінін, мұнда шағын және орта бизнес маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Осыған байланысты ел экономикасын көтеру үшін ШОБ субъектілеріне қолайлы жағдай жасау маңызды және бұл тұрғыда салық органдары мен екінші деңгейлі банктер негізгі мүдделі тараптар болып табылады [6].

Цифрландыру салықтық әкімшілендіруді заманауи дамытуда, оның тиімділігін, ашықтығын және салық төлеушілерге ыңғайлылығын арттыруда шешуші рөл атқарады. Осы тұрғыда салық органдарының екінші деңгейлі банктермен (ЕДБ) ынтымақтастығы барған сайын маңызды бола түсуде, өйткені олардың цифрлық төлемдер мен қаржылық операциялар саласында қажетті инфрақұрылымы мен тәжірибесі бар. Салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимыл салықты тиімдірек жинауға, деректер сапасын жақсартуға және салық төлеушілер жүктемесінің төмендеуіне әкелуі мүмкін. Осыған байланысты цифрландыру жағдайында салық органдарының уәкілетті органдармен (ЕДБ) өзара іс-қимылы арқылы тиімділікті арттыру мәселесін зерделеу өзекті болып отыр.

Бұл жұмыста салық органдары қызметінің тиімділігін арттыру мақсатында салықтық әкімшілендіруді цифрландыру контекстінде салық органдары мен ЕДБ өзара іс-қимылы зерттеледі. Біз осы іс-қимыл әдістерін, тәжірибесі мен артықшылықтарын, сондай-ақ салық органдары мен ЕДБ цифрлық шешімдерді енгізу кезінде кездесетін негізгі факторлар мен қиындықтарды қарастырамыз. Зерттеу әдебиеттерді, заңнамаларды, басқа елдердің тәжірибесін және сауалнама арқылы жиналған сараптамалық мәліметтерді талдауға негізделеді.

Жобаның мақсаты. Салық органдары мен екінші деңгейлі банктердің өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру бойынша ұсыныстар әзірлеу.

Жобаның міндеттері:

- Қазақстандағы салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылдың ағымдағы жағдайын талдау;

- цифрландыру жағдайында салық органдары мен екінші деңгейлі банктердің өзара іс-қимылына қатысты әдебиеттерді, заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерді зерделеу;

- салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылды жетілдірудің ең перспективалы механизмін анықтау;

- салықтық әкімшілендірудің халықаралық тәжірибесін талдау, атап айтқанда ЕДБ-мен ынтымақтастықта.

Зерттеу объектісі: цифрландыру контекстіндегі салық органдары және олардың екінші деңгейлі банктермен (ЕДБ) өзара іс-қимылы болып табылады.

Зерттеу пәні: цифрландыру жағдайында салық органдары мен уәкілетті органдардың (ЕДБ) өзара әрекеттесу процестері мен механизмдері болып табылады.

Зерттеу әдістері. Цифрландыру контекстінде салық органдары мен уәкілетті органдардың өзара іс-қимыл саласын талдау үшін теориялық және эмпирикалық зерттеу әдістері қолданылды, мысалы: мазмұнды талдау, әдебиеттерге шолу, халықаралық тәжірибе (кейс-стади), сондай-ақ сапалық

зерттеу әдісі, салық органдары мен ЕДБ қызметкерлері арасында сараптамалық сауалнама.

Зерттеу гипотезасы. Салық төлеушінің араласуынсыз ЕДБ мен салық органдарының тікелей өзара іс-қимылы арқылы жеке кәсіпкерлерге (ЖК) салық есептілігін ұсынудың оңайлатылған тәртібін енгізу салықтық әкімшілендіру тиімділігінің артуына және салық түсімдерінің ұлғаюына әкеледі.

Практикалық маңыздылығы. Әзірленген ұсыныстарды салықтық әкімшілендіру және ЕДБ саласындағы уәкілетті органдардың жұмысында қолданыла алады.

Әдебиетке шолу

Магистрлік жобаның осы бөлімінде салықтық әкімшілендіру, салық саясаты, цифрландыру, электронды үкімет, сондай-ақ салықтық әкімшілендірудегі банктердің рөлі туралы әдеби шолу жасалады.

Тиімді салықтық әкімшілендірудің үш негізгі мақсаты – салық төлеушілерді қамтамасыз ету арқылы сәйкестікті ынталандыру және салық төлеушіге сәйкестікті жеңілдетуге тырысу; салық төлеуден жалтаруды қамтамасыз ету және азайту; және салық қызметкерлерінің адалдығын сақтау және салық жүйесінің заңдылығын нығайту үшін басқаруды жетілдіру [7].

Кез келген салықтық әкімшілендірудің бірінші басымдығы сәйкестікті ынталандыру болып табылады: жүйеде болуы керек адамдардың жүйеде болуын және олардың ережелерді сақтауын қамтамасыз ету.

Осыған:

1. Салық төлеушілерді табу керек. Егер олардан тіркелу талап етілсе, тіркеу процесі мүмкіндігінше қарапайым болуы керек. Өз еркімен тіркелмегендерді анықтайтын жүйелер болуы керек. Салық органдары сәйкестікті және орындауды жеңілдету үшін салық төлеушілерді сәйкестендірудің сәйкес бірегей жүйесін енгізуі керек.

2. Әкімшілікке салық міндеттемелерін анықтау процесі қажет. Бұл әкімшілік жолмен (көптеген мүлік салығы сияқты) немесе өзін-өзі бағалау процедурасы арқылы (көптеген табыс пен қосылған құн салығы [ҚҚС] сияқты, ҚҚС туралы қосымша ақпаратты өрісті қараңыз. 1) арқылы жасалуы мүмкін. . Соңғы уақытта, төменде көретініміздей, кейбір елдерде шынымен де «ақылды» әкімшіліктер салық декларацияларын сенімді үшінші тарап көздерінен алынған ақпаратпен префикстеп, ойын ережелерін айтарлықтай өзгертті.

3. Салықтар жиналуы керек. Көптеген елдерде ең жақсы шешім банк жүйесі арқылы инкассация болып табылады. Салық қызметкерлерінің ақшаны тікелей басқаруы сирек орын алады.

4. Уәкілетті органдар салық төлеушілерге қойылған талаптарды орындауды барынша жеңілдету үшін ақпарат, брошюралар, бланкілер, консультациялық агенттіктер, төлем жүйелері, телефон және электрондық тіркеу және т.б. нысанында салық төлеушілерге тиісті қызметтерді көрсетуі қажет. Бұл тәсіл салық төлеушіге ұсталатын ұры емес, қызмет көрсетілетін тұтынушы ретінде қарауға негізделген. Өкінішке орай, көптеген елдерде соңғы көзқарас әлі де басым [8], [9].

Әрине, кейбір салық төлеушілер адал емес, сондықтан салық төлеуден жалтаруды орындау және азайту да маңызды міндет болып табылады. Сәйкестікті қамтамасыз ету және жалтаруды азайту үшін әкімшілік салық алшақтығын бағалау үшін әлеуетті салық базасының көлемі мен сипатын, жақсырақ сектор мен түр бойынша түсінуі керек. Сәйкес келмейтін жеке тұлғалар мен фирмалардың саны мен түрлері туралы кем дегенде қандай да бір түсініксіз келісімді мәжбүрлеу стратегиясын әзірлеу мүмкін емес [10].

Кейде мәселе әлеуетті салық төлеушілердің үлкен топтары билікке беймәлім болып табылады. Немесе жүйеге енгізілген көптеген салық төлеушілер

есеп беруді айтарлықтай төмендетеді. Есепке алынбаған база мен оның детерминанттарын білмейінше, ешбір әкімшілік салық жинауды жақсарту үшін өз ресурстарын дұрыс бөле алмайды және әрбір адам салық ауыртпалығының кем дегенде әділ үлесін көтеруін қамтамасыз ете алмайды. Салық алшақтығының сипатын зерделеумен және салық жүйесінің бейресми экономикадағы қамтуын барынша кеңейтумен қатар, жүйедегілердің уақтылы есеп беруін және салық төлемдерін төлеуін қамтамасыз ету сияқты қарапайым міндеттерге де баса назар аудару керек. төленетін сомалар. Төлемдері өз міндеттемелеріне сай келмейтін салық төлеушілер мен салық төлеушілерді дереу қадағалау жиі ескерілмейді [11].

Сонымен қатар, салық төлеуден жалтару арзан қаржыландыру көзіне айналмауы үшін мерзімі өткен төлемдер үшін тиісті пайыздар алынуы керек. Сол сияқты, тіркеуге тұруы керек тұлғалардың, өтініш беруі тиістердің және салық базасын төмендететіндердің салық төлеуден жалтарудың алдын алу үшін жеткілікті мөлшерде айыппұл салуын қамтамасыз ету үшін барабар айыппұл құрылымы қажет.

Үшінші маңызды міндет – салық жинаушылардың адалдығын қамтамасыз ету. Салық төлеушілер салық құрылымы әділетсіз немесе жиналған түсімдер тиімсіз пайдаланылып жатыр деп есептесе, ешбір үкімет салық төлеушілерден өз еркімен талаптарды орындауды күте алмайды. Бірақ салықтың дұрыс құрылымы мен сарабдал шығыс саясатының өзі құнсыз және сыбайлас салық әкімшілігінің кесірінен бұлінуі мүмкін [11], [12].

Дамыған елдерге адал емес салық қызметкерлерінің сыбайлас жемқорлыққа жол бермеу жүйелерін жасап, енгізу үшін ғасырлар қажет болды. Сыбайлас жемқорлықты төмендетудің негізгі факторларының бірі – салық қызметкерлерінің өмір сүру үшін ұрлық жасамауы үшін тиісті сыйақы алуы. Ең дұрысы, салық қызметкерлерін оқытып, еңбегіне қарай жоғарылатып, олардың заңдылық пен адамгершіліктің ең жоғары стандарттарын ұстанғанына баға беру керек. Шенеуніктер мен салық төлеушілер арасындағы тікелей байланысты шектеу және тікелей байланыс бар жерде бақылауды күшейту арқылы азғыруды азайту керек. Салыстырмалы түрде үлкен үкіметтерді тұрақсыз қаржылық негізде қолдауға тырысатын дамушы елдер бұл әртүрлі мәселелерді шешуде қиынға соғады [13].

Әдетте мемлекеттік ақпарат пен қызметтерді электронды түрде беру үшін қолданылатын электронды үкімет мәселесі әдебиеттерде кеңінен талқыланады. Сонымен қатар, ол әртүрлі деңгейдегі мемлекеттік органдардың Интернет желісінде қызмет алушылармен жұмысын жүргізу процесі ретінде де сипатталады.

Ұлыбританияның Ұлттық Аудит Бюросының мәліметі бойынша «электрондық үкімет» мемлекеттік органдардың азаматтар мен бизнеске электронды түрде көрсететін қызметтердің толық спектріне қолжетімділікті қамтамасыз етуді білдіреді [14].

Сонымен қатар, электронды үкімет азаматтар мен бизнеске мемлекеттік органдармен өзара әрекеттесуге және транзакцияларды электронды түрде жүзеге асыруға мүмкіндік береді. Электрондық үкіметке деген қызығушылықтың артуы электрондық үкіметтің дамуы мен таралуын түсіндіретін бірқатар үлгілерді

тудырды. Олардың ең маңыздысы – елдер қызмет көрсету жүйелерін түрлендіруге және азаматтарға біріктірілген қызметтерді жеткізуге дейін электрондық саяхатта бірқатар кезеңдерден өтетінін болжайтын жетілу моделі. Сонымен қатар, кейбір авторлар электрондық үкіметтің дамуы төрт болжамды және ерекше кезеңдерді қамтиды деп тұжырымдайды: қатысу, өзара әрекеттесу, транзакция және трансформация [15].

Сондай-ақ, электрондық үкімет қарапайым веб-қатысудан (негізгі ақпаратты көрсету) басталып, азаматтарға мемлекеттік ұйымдармен және лауазымды тұлғалармен электронды түрде байланысуға және өзара әрекеттесуге мүмкіндік беретін екінші кезеңмен аяқталады. Содан кейін азаматтардың үкіметпен онлайн қарым-қатынаста болатын кезеңі келеді. Олар үшін соңғы кезең қызмет көрсетуді толық түрлендірумен сипатталады, сол арқылы азаматтарға үздіксіз қызмет көрсету тәжірибесін ұсынады [16].

Электрондық үкімет «үкіметтердің», «азаматтардың» және «бизнестің» өзара әрекетін талап ететіндіктен, ол көбінесе келесі аспектілер тұрғысынан сипатталады: азаматтарға арналған үкімет (G2C), бизнес үшін үкімет (G2B) және үкімет үшін үкімет (G2G). G2C өлшемі мемлекеттік қызметтің негізгі элементі болып табылатын азаматтар мен үкіметтің өзара әрекеттесуін жеңілдетеді. G2B элементі ақпарат алмасу, қадағалау, сатып алу және сәйкестік түрінде үкімет пен бизнес арасындағы өзара әрекеттесуге мүмкіндік береді. G2G қызметтерді тиімдірек және тиімді жеткізу үшін бір-біріне ақпарат пен қызметтерді қамтамасыз ету үшін бірге жұмыс істейтін әртүрлі деңгейлердегі үкімет пен мемлекеттік органдар арасындағы онлайн қатынастарды көрсетеді [17].

Сонымен қатар, электронды үкімет жалпы төрт негізгі бағытты қамтиды:

(a) электрондық қызметтер мемлекеттік ақпарат пен қызметтерді онлайн беруді білдіреді;

(b) электрондық басқару – мемлекеттік бюрократия шеңберінде ішкі тиімділікті арттыру үшін АКТ пайдалану;

(c) электрондық басқару – азаматтарға бір терезе қызмет көрсету тәжірибесін ұсыну үшін АКТ арқылы мемлекеттік, жеке және үкіметтік емес ұйымдар ұсынатын қызметтерді біріктіру;

(d) электрондық демократия – азаматтардың шешім қабылдау процесіне қатысуын ынталандыру үшін АКТ пайдалану [18].

Осы кең тұжырымдаманы және оның әртүрлі салаларда ұсынатын ықтимал маңызды артықшылықтарын ескере отырып, электрондық үкімет өте танымал. Оның артықшылықтарының арасында уақыт пен күш-жігерді үнемдеу, пайдалану тиімділігі, ыңғайлылық пен пайдаланудың қарапайымдылығы ерекшеленеді. Ол ескірген бюрократияны түрлендіруге, азаматтар мен бизнеске мемлекеттік қызметтерге кеңірек қол жеткізуге мүмкіндік беретін, сонымен бірге қағазбастылықты қысқартуға және сайып келгенде, мемлекеттік ресурстарды үнемдеуге көмектесетін механизм ретінде кеңінен қарастырылады [17], [18], [19].

Ақпараттық технологиялар әкелген негізгі өзгерістердің ішінде деректерді жинау, өңдеу, талдау және пайдаланудың сапалы жаңа мүмкіндіктерін атап өтуге болады. Тарату көздері мен құралдары өндірістік және әлеуметтік нысандар,

әртүрлі электронды құрылғылар болып табылатын деректер көлемінің айтарлықтай артуы экономиканың жаңа кезеңі – цифрлық экономиканың дамуына ықпал ететін жаңа технологиялардың және оның экожүйесінің қалыптасуына әкеледі [18].

Қазіргі әлемде қызмет саласына қарамастан қарым-қатынас субъектілерінің негізгі мақсаты мүмкіндігінше ақпаратты жинау мен өңдеуді жеделдету болып табылады. Деректерді басқару мүмкіндігі стратегиялық маңызға ие, өйткені ол оны «цифрлық интеллектке» айналдыруға мүмкіндік береді. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, цифрлық экономиканың тиімділігін қамтамасыз етудің негізгі жолы деректерді өңдеу технологияларын енгізу болып табылады.

Қызметтер онлайн режимде көрсетілетіндіктен, азаматтардың агенттікке өзі келіп, ұзақ уақыт кезекте тұрғаннан гөрі оларға қол жеткізуі әлдеқайда ыңғайлы болады. Қызметтердің онлайн қолжетімділігі сонымен қатар пайдаланушылардың мемлекеттік ақпарат пен қызметтерге 24x7x365 қолжетімділігін білдіреді. Осы экономикалық және әкімшілік артықшылықтардан басқа, электрондық үкіметтің тиімді басқару мен дамуға жәрдемдесетін қасиеті бар. Электрондық үкімет ашықтықты қамтамасыз етеді, үкіметтің жауап беру қабілетін арттырады және қоғамдық ұйымдардың сенімі мен тиімділігін арттыруға көмектеседі деп мәлімделді. Электрондық үкіметтің пайдасына кең таралған аргумент оның мемлекеттік процестерді ашу және ақпаратты жалпыға қолжетімді ету арқылы сыбайлас жемқорлықпен күресуге көмектеседі [19].

Келесі қарастыратын мәселе – «цифрлық экономика» концепциясын бизнес-стратегиялар саласындағы әлемге әйгілі беделді тұлғалардың бірі – канадалық ғалым Дон Тапскотт 1995 жылы желілік интеллект ерекшеліктерін сипаттағанда алғаш рет енгізген болатын. Бүгінгі таңда цифрлық немесе виртуалды экономика электрондық технологияларды енгізуге негізделген экономика, мәдениет және қоғамдық өмір саласындағы қатынастар жиынтығы ретінде түсініледі. Цифрлы экономика өндіріс пен тұтыну циклдерінде ақпараттың және оны басқару әдістерінің маңыздылығы басым бизнестің жаңа түрі ретінде жалпы экономиканың дамуының негізгі элементі ретінде қызмет етеді. Оның қаржы секторына, бухгалтерлік есепке, сақтандыруға, саудаға, медицинаға, білім беруге және т.б. ықпалы даусыз. Жетілдірілген технологиялар нарыққа қатысушыларға мәселелерді бірлесіп шешу үшін бірлесе жұмыс істеудің жаңа жолдарын ұсынады. Фирмалар мен шаруашылық жүргізуші субъектілердің қашықтықтан басқаруға қолжетімді қызмет бағыттарына мыналар жатады: жоспарлау, басқару және бақылау; бизнесті талдау; бухгалтерлік есеп және аудит; есеп шығару; қызметтерді көрсету; тауарларды жеткізу; логистика; маркетинг [20].

Бухгалтерлік есептің халықаралық тәжірибесі ғылыми және іскер топтардың бухгалтерлік есеп саласындағы стандартты емес тәсілдерге қызығушылығының артып келе жатқанын, оның тұжырымдамалық негіздерін кеңейтетінін көрсететін ғылыми әдебиеттерге елеулі өзгерістер енгізді. Бухгалтерлік есептің негізгі түрлері қазіргі уақытта қаржылық, басқарушылық

және салықтық есеп болып табылады. Сонымен бірге көптеген зерттеушілер қазіргі экономиканың талаптарына сілтеме жасай отырып, бухгалтерлік есептің басқа түрлерін де бөліп көрсетуді ұсынады. Соңғы бұлтты технологиялар виртуалды есеп сияқты концепцияның пайда болуына әсер етті [21].

Ақпаратты өңдеудің заманауи интерактивті технологиялары бухгалтерлік есепте «виртуалдылық» түсінігінің пайда болуына әкелді. Виртуалды есептің пайда болуы ақпаратты әлдеқайда егжей-тегжейлі қарауға мүмкіндік беретін әртүрлі көп деңгейлі позициялардан кез келген шаруашылық операцияны өңдеу қажеттілігімен түсіндіріледі. Бухгалтерлік есептің жаңа түрлерін жасау мәселелері жаһандану және цифрландыру жағдайында бухгалтерлік есептің түрлерін егжей-тегжейлі талдауға және сипаттауға жататын жалпы есеп ғылымының теориясы мен әдістемесінің дамуымен тығыз байланысты. Тәжірибеде бухгалтерлік есептің қандай түрлері пайда болғанына қарамастан, бухгалтерлік есептің әртүрлі түрлерін ұйымдастыруда және өзара әрекеттесуінде ұйымның есеп саясаты басты рөл атқарады. Қазіргі цифрландыру жағдайында да есеп саясатының өзектілігі артып келеді [22].

Заманауи экономикада интернет-ресурстар арқылы шаруашылық жүргізуші субъектілердің шаруашылық қызметін ішінара немесе толық жүзеге асыру белсенді түрде алға тартылуда. Компаниялар үшін цифрлық технологиялар мүмкіндіктерін пайдаланудың негізгі артықшылықтары: қызметкерлердің өнімділігін арттыру және сонымен бірге фрилансинг арқылы шығындарды азайту; бюрократия мен сыбайлас жемқорлықты азайту; операциялардың «мөлдірлігі»; адам қателігін жоққа шығару - эмоциялардан, физикалық жағдайдан туындаған қателік мүмкіндігі, сондай-ақ әлеуетті сатып алушылардың шеңберін кеңейтудің нақты мүмкіндігі. Цифрлық экономиканың мәні ақпаратты өңдеуді жеделдету, күнделікті жұмысты қысқарту және қызметкерлерді басқа тапсырмаларды орындауға босату болып табылады. Шаруашылық жүргізуші субъекті деңгейінде ақпараттық қауіпсіздік жүйесін құру кезінде әртүрлі қырынан ақпаратты ескеру қажет: ақпараттық ресурстар тізімі; осы ресурстарды басқаратын қауіпсіздікке жауапты тұлғалар; ақпараттық жүйелердің өзара байланысы; қызметкерлердің ақпараттық ресурстарға қол жеткізуі. Ұйымдардағы цифрлық экономиканың дамуының қазіргі кезеңінде кез келген ұйымның бухгалтерлік есептің ақпараттық жүйесін дамытудың бастапқы нүктесі ретінде компанияның есеп саясатын қалыптастыруға тиісті көңіл бөлу қажет [23].

Ақпаратқа көбірек қол жеткізу және жақсартылған цифрлық жүйелер мен өңдеу мүмкіндіктері саясаттың жаңа нұсқаларын ашуы мүмкін. Салық төлеушілердің кірістері, тұтынуы мен байлығы туралы ақпаратты уақтылы қадағалау және біріздендіру мүмкіндігі салық саясатының құрылымын қайта қарауға мүмкіндік береді. Мысалы, қолданыстағы жүйелер жыл сайынғы кезенді табысқа салық салудың әдеттегі негізі ретінде ерікті түрде белгіледі, бірақ деректерге жақсырақ қол жетімділік пен манипуляцияның жеңілдігімен өмір бойына жақын нәрсе болуы мүмкін - мүмкін, әділірек және ықтималырақ тиімдірек. мүмкін болады. Тәжірибелік себептерге байланысты, қолданыстағы салық жүйелері бойынша құн өсіміне көбінесе тек жүзеге асыру кезінде ғана

салық салынады, бірақ технология енді активтер құнын тұрақты негізде бақылауға және есепке алуға мүмкіндік береді, осылайша пайдаға есептеу бойынша салық салынуы мүмкін. Елдер арасындағы жекелеген салық төлеушілер туралы ақпарат алмасу және салыстыру мүмкіндіктерін арттыру, тіпті, түпкілікті акционерлерден салықты ұстау құралы ретінде корпоративтік салықтың рөлін жоя отырып, түпкілікті акционерлерге тікелей капитал табысына салық салу үшін пайдаланылуы мүмкін [24], [25].

Тұтынушының жеке сатып алуларын электронды бақылауға және таңбалауға мүмкіндік беретін технологиялар тұтынуға салық салудың инновациялық және прогрессивті жүйелеріне жол ашуы мүмкін, мысалы, өмір бойы тұтынуды қадағалау (және салық салу) арқылы.

Бюджеттік деректердің жоғары аралықтарда болуы фискалдық саясатты жасаушыларға, мысалы, кірістерді болжау мен бюджетті дайындауды жақсарту үшін маңызды мүмкіндіктер береді. Күнделікті фискалдық деректер үкіметтерге нақты уақытта экономикалық белсенділікті бақылауға мүмкіндік беру арқылы бизнес циклін тұрақтандыруға тырысатын үкіметтер үшін әсіресе пайдалы болуы мүмкін. Деректерді сақтау және талдау мүмкіндіктерін кеңейте отырып, үкіметтер өтімділік пен қарыз алу қажеттіліктерін жақсырақ бағалау үшін дағдарысты болжау немесе ақша қаражаттарының қалдықтарын бақылау үшін салық түсімдерінің бизнес циклімен корреляциясын пайдалана алады [26].

Көптеген елдерде цифрландыру сонымен қатар басқару мен қаржылық ашықтықты жақсартуға көмектеседі. Азаматтар мемлекеттік кірістер мен шығыстар туралы ақпаратқа оңай қол жеткізе алады, мысалы, Біріккен Корольдіктегі data.gov.uk арқылы немесе халықтың бюджет процесіне қатысуын ынталандыру арқылы. Осыған байланысты цифрлық бестік деп аталатын елдер – Эстония, Израиль, Жаңа Зеландия, Корея және Ұлыбритания – ашық стандарттар, ашық бастапқы жүйелер, ашық нарықтар және мемлекеттік органдардағы ашықтық [27].

Сонымен қатар, үкіметтер маңызды сипаттамаларды (мысалы, табыс табу қабілеті) және жеке адамдар мен фирмалардың экономикалық мінез-құлқын (еңбек қарқындылығы сияқты) тексере алмайды. Нәтижесінде, бұрмаланбайтын жеке біржолғы салықтар мүмкін емес және мемлекет кіріс (шығарылым), тұтыну, жинақтау және мұрагерлік сияқты тексерілетін экономикалық нәтижелерге салық салуға сүйенуі керек. Осылайша, мұндай шектеулер әділдік пен тиімділік арасындағы түпкілікті айырбастың негізгі себебі болып табылады [28].

Ақпараттық шектеулер осылайша салықтан жалтару мүмкіндіктерін анықтайды және әділдік пен тиімділік арасындағы сөзсіз келіссөзді құрайды. Кейбір жағдайларда цифрландыру бұл шектеулерді екі жолмен жеңілдетуге көмектеседі. Біріншіден, цифрландыру салық төлеушілердің нақты экономикалық көрсеткіштерін тексерудің жақсы тәсілдері арқылы ақпараттық шектеулерді жеңілдетуге көмектеседі. Цифрландыру үкіметтерге салық салудан жалтаруды жақсырақ анықтау үшін салық жүйесінің әртүрлі бөліктерінде бар ақпаратты байланыстыруды жеңілдетеді. Осылайша, цифрландыруды мемлекеттік салық салу технологиясын жетілдіру ретінде қарастыруға болады [29].

Екіншіден, цифрландыру үкіметтерге неғұрлым күрделі салық жүйелерін енгізуге мүмкіндік береді. Мысалы, салық міндеттемелері тек ағымдағы жылдық (табыс тапқан) табысқа ғана емес, сонымен қатар әр түрлі кезеңдерде алынған табыстарға, ерлі-зайыптылардың табыстарына, мүлікті иеленуіне және т.б. Осылайша, салық жүйелерін жобалау кезінде қосымша ақпаратты пайдалану арқылы цифрландыру әділдік пен тиімділік арасындағы тартысты жеңілдетеді. Ең бастысы, цифрландыру ешқашан капитал мен тиімділік арасындағы ымырасыздықты жоққа шығара алмайды. Экономикалық мінез-құлықтың маңызды көрсеткіштері салық төлеушілердің құпия ақпараты болып қала береді, сондықтан салық органдарының бақылауына жатпайды (мысалы, еңбек қызметі) [29], [30].

Егер салық органдары қызметінің тиімділігін бағалау туралы айтатын болсақ, ол олардың жұмысының нәтижелерін өлшеуге және салыстыруға мүмкіндік беретін бірқатар көрсеткіштер мен әдістерді қамтиды, мысалы:

Салық түсімдерін жинау: Салық органдары қызметінің тиімділігін көрсететін негізгі көрсеткіштердің бірі олардың өндіретін салық түсімдерінің көлемі болып табылады. Бұл көрсеткіш салық органдарының мемлекеттік бюджетке салық түсімдерін қаншалықты табысты жұмылдыра алатынын көрсетеді.

Салықтық сәйкестік деңгейі: Бұл көрсеткіш салық төлеушілердің салық заңдарын қаншалықты орындайтынын және салық міндеттемелерін қаншалықты орындайтынын бағалайды. Сәйкестік деңгейінің жоғары болуы салық органдарының бақылау және алдын алу шаралары саласындағы тиімді жұмысын көрсетеді.

Салық есептілігін өңдеу мерзімі мен сапасы: Тиімділікті бағалау салық төлеушілердің салық есептілігін өңдеу мерзімін талдауды қамтиды. Есептерді жылдам және нақты өңдеу салық органдары қызметінің жоғары тиімділігін көрсетеді.

Тексерулер мен шолулардың тиімділігі: жүргізілген тексерулер саны, анықталған салықтық бұзушылықтар және төленбеген төлемдер сияқты салық есептілігін тексеруге және шолуға қатысты көрсеткіштер салық органдарының салықтық қылмыстарды бақылау және жолын кесудегі тиімділігін бағалауға көмектеседі.

Клиенттерге қызмет көрсету деңгейі: Салық төлеушілерге қызмет көрсету сапасы және оларға ақпарат пен кеңестер беру де салық органдары қызметінің тиімділігінің маңызды көрсеткіштері болып табылады. Салық органдарының салық төлеушілермен өзара іс-қимылы неғұрлым тиімді болса, соғұрлым сенім мен салық заңнамасын сақтау деңгейі жоғары болады.

Осы және басқа да көрсеткіштерді жиынтық талдау салық органдары қызметінің жалпы тиімділігін және олардың салықтарды жинау, салық төлеушілерді бақылау және оларға қызмет көрсету функцияларын орындау қабілетін бағалауға мүмкіндік береді. [31], [32], [33].

Allingham and Sandmo (1972) салықтан жалтару экономикасының классикасы болып табылады. Талдау кезінде салық төлеушілер салық органдарына табыстары туралы есеп беруі керек. Олар табысының бір бөлігін

жасыра алады, бірақ салық төлеуден жалтарып ұсталса, айыппұл төлейді. Ақпараттық шектеу - үкімет салық төлеушілердің шынайы кірісін білмейді және салық төлеушілердің алдап жүргенін тек ақылы түрде тексеру арқылы анықтай алады. Allingham және Sandmo (1972) жұмысында салық төлеушілер берілген ықтималдықпен тексеріледі. Салық төлеушілер үшін оңтайлы стратегия, егер күтілетін айыппұлдар декларацияланбаған табыс бойынша салықтық үнемдеумен салыстырғанда жеткілікті төмен болса, кірісті төмендетіп көрсету болып табылады. Аудит мемлекеттік бақылаудың немесе бақылаудың қымбат құралы болып табылады, өйткені үкімет салық төлеушілер үшін шынайы табыс көзі болып табылады. Салық салудың технологиясы мемлекеттің салық төлеушілердің шынайы кірістерін қаншалықты тиімді тексеретінін сипаттайды [32].

Осылайша, салықтық бақылау технологиясы тексеруге және салық салуды қамтамасыз етуге жұмсалған ресурстардың берілген көлеміне қанша салық төлеуден жалтару анықталғанын айтады. Тривиальды түрде салықтық бақылау технологиясы мінсіз болады, яғни салық төлеушілерді алдағаны үшін үкімет тексеру ықтималдығы қаншалықты төмен болса да, шексіз үлкен айыппұлдар сала алатын болса, дерлік тегін болады [32].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, цифрландыру салықтық бақылау технологиясын жетілдіруге уәде береді. Атап айтқанда, цифрландыру үкіметке салық төлеушілердің кірісі, капитал кірісі, тұтынушылық шығындары, сыйлықтары және өсиеттері сияқты әртүрлі экономикалық нәтижелері туралы көбірек ақпаратты өндеуге мүмкіндік береді. Осылайша, әртүрлі көздерден алынған ақпаратты салық төлеуден жалтарғандарды оңай анықтау үшін пайдалануға болады. Сондықтан, егер цифрландыру құқық қорғау технологиясын жетілдірсе, цифрландыру салықтан жалтаруды азайтады және сол заңмен бекітілген салық құрылымы аясында мемлекеттік кірістерді көбейтеді деп қорытындылауға болады.

Зерттеу әдістері

Осы магистрлік жобаны жазу барысында мазмұнды талдау, жағдайлық есептер және зерттелетін сала бойынша сараптамалық сауалнама қолданылды.

Мазмұнды талдау – құжаттарды объективті, жүйелі және сандық сипаттауға арналған мазмұнды зерттеу әдісі. Бұл әдіс ғылыми болып табылады және көптеген материалдарды талдауда қолданылады.

Контенттік талдау арқылы сенімді ақпараттың қасиеттері, сонымен қатар жалпы ақпараттық процестің ерекшеліктері жасалады: мәтінді жасаушының әлеуметтік бағыты мен талаптары; құжаттарда қайталанатын маңыздылығы мен ережелері, олардың әртүрлі жағдайларда түсіну өнімділігі. Мазмұнды талдау құжаттың концептуалды және шартты мағынасының сандық көрінісін қалыптастыруды, объективті қасиеттерді бекітуді анықтайды [34].

Бұл тақырыпты объективті және жан-жақты қарастыру үшін жұмыста сапалы әдіс құралы, сараптамалық сауалнама пайдаланылды.

Сауалнама мақсатты іріктеу түріне сәйкес, құзыретті сарапшылар арасында әртүрлі сұрақтар түрінде жүргізілді. Сауалнама тікелей сұрақ қою әдісімен, сұрақтар тізімін сарапшыларға электронды поштаға жіберу арқылы жүргізілді.

Сауалнама мазмұнының дизайны екі негізгі санатқа бөлінеді: жабық сұрақтар және ашық сұрақтар. Жабық сұрақтар жауаптар жиынтығын, сондай-ақ олардың форматын анықтайды. Жабық сұрақтар тек екі жауап нұсқасын қамтиды, иә/жоқ немесе шкала. Жабық сұрақтар жауаптарды кодтауды барынша жеңілдетеді және респонденттердің өзара әрекетін жақсартады.

Ашық сұрақтар респонденттерге өз сұрақтарына еркін жауап беруге мүмкіндік береді.

сөздер. Бұл сұрақтар негізгі мотивтерді анықтауға көмектеседі және жабық сұрақтарды түсіндіруге көмектеседі [35]. Әзірленген сауалнамада 14 сұрақ бар, оның ішінде 3 сұрақ ашық және респондентке жұмыс тәжірибесі негізінде ұсыныстар беруге мүмкіндік берді, 11 сұрақ жауап нұсқалары немесе шкала бойынша жабық сұрақтар.

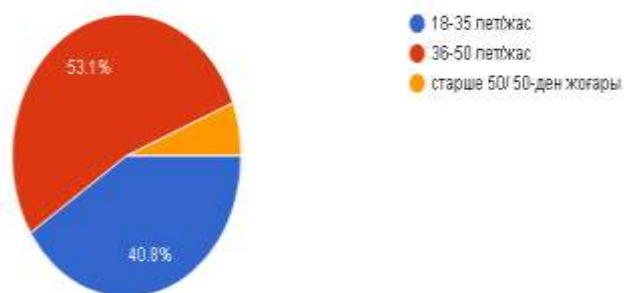
Сауалнама барысында алынған нәтижелер зерттеу жұмысында пайдаланылады. Сауалнама нәтижесінде алынған талдау салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылдың қосымша мүмкіндіктеріне, сондай-ақ олардың күшті және осал өзара әрекеттестігіне назар аударуға мүмкіндік береді.

Салық органдары мен ЕДБ өзара іс-қимылының тиімділігін арттырудың жалпы көрінісін тереңірек түсіну үшін және ұсыныстарды қалыптастыру мақсатында бір-бірімен тұрақты түрде тікелей әрекеттесетін мемлекеттік органдар мен бизнес-қоғамдастықтардың өкілдері, атап айтқанда ЕДБ қызметкерлері қатысты. таңдалған:

Бизнес пен мемлекеттік секторды білдіретін 49 респондент аты-жөнін жасыруды қалайтынын білдірді. Олардың тілегі негізінде респондент туралы деректер анонимді болды.

Ваш возраст? / Сіздің жасыңыз?

49 responses

1-сурет – Респонденттердің жасы

Ескертпе – автормен сауалнама қорытындысы негізінде құрастырылған

1-сурет бойынша сауалнамаға 36-50 жас аралығындағы 26 адам, 18-35 жас аралығындағы 20 респондент және 50 жастан асқан 3 респондент қатысты. Респонденттердің жұмыс өтілі бойынша респонденттердің 28,6% 11-20 жыл еңбек өтілі болса, 6-10 жыл жұмыс өтілі бар жұмысшылар үшін де осындай коэффициент. Бұл ретте 11 респонденттің 20 жылдан астам жұмыс өтілі бар, бұл сауалнама үлгісінің жоғары біліктілігін және респонденттердің терең білімін көрсетеді.

Сонымен қатар, осы магистрлік жобада кейс-стади әдісін қолдану арқылы салық органдары мен ЕДБ өзара әрекеттесуін жақсартудың халықаралық тәжірибесі зерттелді.

Талдау және зерттеу нәтижелері

Бұл бөлімде салық органдары мен осы саладағы ЕДБ, НҚА арасындағы өзара іс-қимылдың ағымдағы жағдайына талдау жасалады, халықаралық тәжірибе зерделенеді және сараптамалық сауалнама нәтижелері ұсынылады.

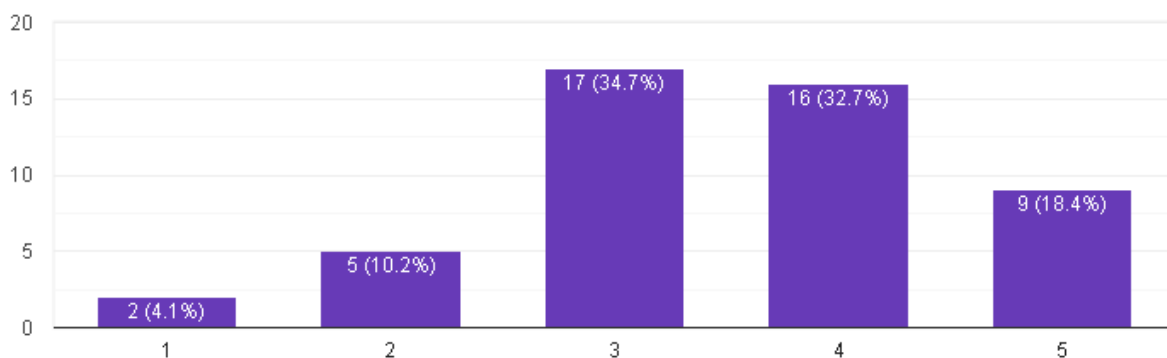
Сараптамалық сауалнама нәтижелері

Магистрлік жобаның мақсатына жету үшін салықтық әкімшілендіру және екінші деңгейлі банктер саласындағы мемлекеттік қызметшілер арасында сауалнама жүргізілді.

Өткізілген сараптамалық сауалнама зерттеу мақсатына қол жеткізуге көмектеседі және цифрландыру жағдайында ЕДБ-мен өзара әрекеттесу арқылы салық органдарының тиімділігін арттыру бойынша құнды ұсыныстар береді.

Салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылды дамытудағы ағымдағы жағдайды талдау мақсатында сарапшыларға Қазақстандағы салықтық әкімшілендіруді бағалау туралы сұрақ қойылды (2-суретке сәйкес).

49 responses

2-сурет – Қазақстанда салықтық әкімшілендіруді бағалау
Ескертпе – автормен сауалнама қорытындысы негізінде құрастырылған

Қазақстандағы 2-суретке сәйкес сарапшылар салықтық әкімшілендіруді жалпы алғанда 3 (34,7%) немесе 4 (32,7%) деңгейінде бағалайды. Бұл ретте респонденттердің 14,3%-ы салықтық әкімшілендірудің даму деңгейін 1 немесе 2-деңгейде бағалайды. Бұл тенденция респонденттердің шығу тегімен байланысты болуы мүмкін, заңнамадағы кейбір олқылықтарға байланысты салықтық әкімшілендірудің қызметкерлерінің ЕДБ салықтық әкімшілендірудің даму деңгейін салық органдары қызметкерлерінен төмен бағалайды.

Одан әрі респонденттердің пікірінше, Қазақстандағы салық органдарының тиімсіздігінің негізгі себебі бюрократизмнің жоғары деңгейі – 26 (54,2%), ал сауалнамаға қатысқан сарапшылардың 40%-ы салық органдары халықпен тиімсіз жұмыс жүргізеді деп есептейді. салықтық әкімшілендіру туралы. Сонымен қатар, цифрландыру деңгейінің төмендігі (25%), мемлекеттік

қызметтерді көрсетудің ұзақ мерзімі (33,3%), салық органдарын ақпараттық-техникалық қамтамасыз етудің нашарлығы (31,3%), сондай-ақ мемлекеттік қызметтердің жақындығы сияқты елеулі көрсеткіштер бар. Салық органдарымен бірлесіп ЕДБ таңдаған 11 респондент.

Осылайша, сараптамалық сауалнама барысында біз Қазақстандағы салықтық әкімшілендіруді дамытудағы негізгі кедергілерді анықтадық, ұсыныстарды одан әрі әзірлеу мақсатында респонденттерге салық органдарының тиімділігін арттыру үшін мемлекет жасай алатын ықтимал шаралар, және жауаптар келесідей таратылды:

Салық органдарының шоттарын тыйым салу мүмкіндігін шектеу - 13;

Бақылауды күшейту мақсатында салалық процестердің цифрландыру - 28;

Халықпен ақпараттық жұмысты арттыру - 23;

Екінші деңгейдегі банктермен ынтымақтастықты арттыру – 15;

Екінші деңгейдегі банктермен өзара іс-қимылда блокчейн технологияларын енгізу – 16;

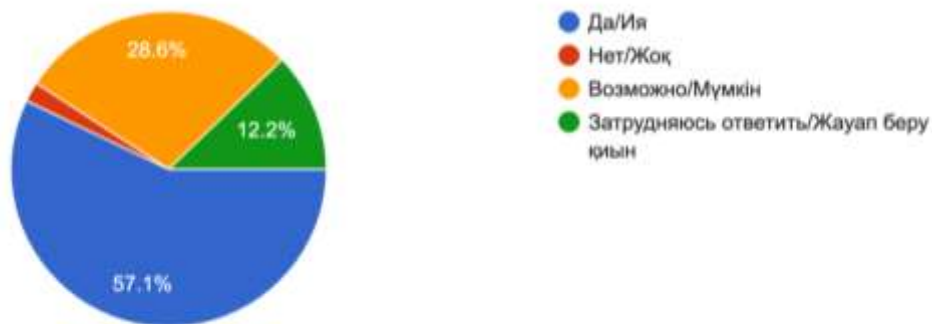
Барлық ЕДБ қосымшаларында салық төлеушілерге арналған цифрлік құрылды енгізу – 17.

Жоғарыда келтірілген жауаптарды бөлу негізінде, жалпы алғанда, барлық ұсыныстар өзекті болып шыққанын және салықтық әкімшілендіру саласындағы мамандар мен екінші деңгейлі банктердің қолдауына ие болғанын көреміз. Цифрландыру және халықпен жұмыс – елдегі салықтық әкімшілендіруді жетілдірудің негізгі аспектілері.

Бұл жерде 26 респондент (53,1%) цифрландыру жағдайында салық органдары қызметінің тиімділігін арттыру үшін салық органдары мен ЕДБ ынтымақтастығын маңызды деп санайтынын айта кеткен жөн, сарапшылардың 6,1%-ға жуығы ЕДБ-мен ынтымақтастықты жақсартуға шектеулі әсер етеді деп санайды. салық органдары қызметінің тиімділігі.

Осыған байланысты біз салықтық процестерді жеңілдету, азаматтар мен кәсіпкерлік сектор үшін жағдайды жақсарту мақсатында салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылды күшейту қажеттігін көріп отырмыз.

Сарапшылар төрешілдіктің жоғары деңгейін және салық қызметтерін көрсетудің ұзақ үдерісін атап өтуіне байланысты респонденттерге жеке кәсіпкерлер (ЖК) үшін салық есептілігін ұсыну тәртібін жеңілдету туралы сұрақ қойылды және жауаптарды бөлу төмендегі суретте көрсетілген.

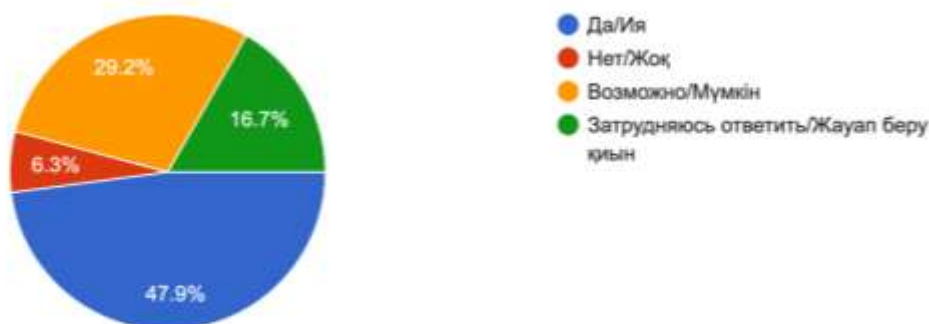

3-сурет – Жеке кәсіпкерлер (ЖК) үшін салық есептілігін тапсыру рәсімін жеңілдету

Ескертпе – автормен сауалнама қорытындысы негізінде құрастырылған

3-суретке сәйкес, 28 сарапшы немесе 57,1% салық есептілігін жасау тәртібін жеңілдету қажет деп есептейді, өйткені бұл процесте қиындықтар немесе түсініксіз тұстар бар. Сондай-ақ, бұл жерде тек 1 респондент бұл идеяны қолдамағанын, ал респонденттердің басқа жауаптары салық органдарының тиімділігін арттыру мақсатында бұл ұсынысты енгізудің және әзірлеудің маңыздылығын көрсеткенін атап өткен жөн.

Магистрлік жобаның мақсаты салық органдары мен екінші деңгейлі банктердің жұмысында қолдануға болатын практикалық ұсыныстарды әзірлеу болды. Осыған байланысты, әдебиеттерге шолу жасау негізінде блокчейн сияқты цифрлық технологияларды енгізу салықтық әкімшілендіру процесін жақсартуға көмектесетіні анықталды. Респонденттерге салық төлеушінің араласуынсыз ЕДБ мен салық органдары арасындағы тікелей өзара іс-қимыл арқылы жеке кәсіпкерлерге (ЖК) салық есептілігін ұсынудың оңайлатылған тәртібінің тиімділігі туралы сұрақ қойылды (4-суретке сәйкес).

4-сурет – Салық төлеушінің араласуынсыз ЕДБ мен салық органдары арасындағы тікелей өзара іс-қимыл

Ескертпе – автормен сауалнама қорытындысы негізінде құрастырылған

Сарапшылардың шамамен 48% бұл ұсынымның тиімділігін көрсетеді және тек 3 респондент бұл идеяны қолдамады, кейбір респонденттерге жауап беру

қиынға соқты немесе бұл ұсыныстың тиімділігіне күмәнданды, бұл ұсынылған құрал туралы ақпараттың жеткіліксіздігіне байланысты болуы мүмкін.

Сонымен қатар, ұсыныстарда сарапшылар салықтық әкімшілендіруді жетілдіру және бюджет кірістерін арттыру мақсатында салық органдары мен ЕДБ бірлескен жұмысының маңыздылығын да атап өтті. Сондай-ақ сарапшылар салық қызметкерлерін оқыту, фискалдық органдардың беделі мен мәртебесін көтеру, жұмысқа орналастыру үшін ашық және сапалы іріктеу және қызметкерлерге жақсы әлеуметтік пакет енгізудің маңыздылығын атап өтті. Бірнеше сарапшылар ақпаратты бөлісу кезінде құпиялылық пен деректер қауіпсіздігіне қатысты тәуекелдердің маңыздылығын атап өтті.

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, салық органдары қызметінің тиімділігін бағалау олардың жұмысын бағалауға мүмкіндік беретін бірқатар көрсеткіштер мен критерийлерді қамтиды, мысалы, салық түсімдерінің көлемі, салықты өндіру мерзімі, салықтық қылмыстармен күрес, салықтық құқықтарды пайдалану сандық құралдарды, салық төлеушілерге қызмет көрсету сапасын және басқа мүдделі тараптармен ынтымақтастықты қамтамасыз етеді.

2021 жылдың соңында әкімшілік және цифрландыру есебінен қосымша 683,6 млрд теңге салық түсімдері қамтамасыз етілді. 2022 жылы мемлекеттік бюджеттің салық түсімдері бойынша жоспары 103,9%-ға (14,8 трлн. теңге түсті), республикалық бюджет 102,1%-ға, жергілікті бюджет 107,8%-ға орындалса. Түсім 4,1 трлн теңгеге (1,4 есе), оның ішінде Беларусь Республикасында 3 триллион теңгеге (1,4 есе), МБ бойынша 1,2 трлн теңгеге (31,4%) өсті.

Біз салықтық әкімшілендірудің тиімділік критерийлерінің бірі жақсы нәтиже беретінін көріп отырмыз, бірақ тәжірибе, дәлірек айтсақ, осы саланың қызметкерлері арасында жүргізілген сауалнама нәтижелері салық органдары қызметінің тиімділігін бағалаудың басқа аспектілерінде проблемалардың бар екенін көрсетеді. Мысалы, салық төлеушілердің салық органдарының жұмысына, оның ішінде көрсетілетін қызметтердің сапасына, ақпараттың қолжетімділігіне және қызметкерлердің кәсібилігіне қанағаттану деңгейін көрсететін салық төлеушілерге қызмет көрсету ретінде.

Келесі кезекте салық процестерінің тиімділігі мен дәлдігін арттыру үшін салық органдарының заманауи технологиялар мен автоматтандыру жүйелерін қолдануы талап етілетіні анықталды. Сондай-ақ салық органдары ақпарат алмасу, мемлекеттік қызметтерді оңайлату және салықтық қылмыстармен күресу мақсатында ЕДБ сияқты басқа органдармен ынтымақтастықты арттыру маңызды. Бұл көрсеткіштер салық органдары қызметінің тиімділігін бағалау және жақсарту бағыттарын анықтау үшін пайдаланылуы мүмкін. Тұтастай алғанда, сараптамалық сауалнаманың мақсаттарына қол жеткізілді және оның нәтижелері салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту бойынша ұсынымдар әзірлеу үшін пайдаланылатын болады.

Қазақстандағы салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимыл және халықаралық тәжірибе

Салық органдары мен ЕДБ өзара әрекеттесуін қарастыру үшін ең алдымен салық заңнамасының принциптерін талдау қажет. Дәстүрлі түрде экономикада

осы тақырып бойынша мәтіндер бойынша негізінен сәйкес келетін салықтық зерттеудің жеті негізгі сұрағы бар. Олар қарапайымдылық, әділдік, төлем қабілеттілік, тиімділік, икемділік, үйлесімділік және сенімділік сияқты принциптердің айналасында айналады [36].

«Қарапайымдық» қағидасы бойынша салық жүйесін, ең болмағанда, оның негіздері тұрғысынан, азаматтардың көпшілігі түсінуі керек. «Әділ» көптеген авторлар салық салу мүмкіндігі әр түрлі адамдар төлеуге «тиіс» немесе «тиіс» (тік теңдік) және ұқсас салықтық мүмкіндіктері бар салық төлеушілерге бірдей қарау (көлденең әділеттілік) салықтардың әртүрлі мөлшері ретінде анықталады [37].

«Төлем қабілеттілігі» принципіне басымдық беру, әрине, әділеттілік пен әлеуметтік әділеттілік ұғымдарымен астасып жатыр. «Тиімділік» кейде экономистердің басты мәселесі болып көрінеді және көбінесе әділеттілік қағидаттарына қайшы келеді. В.Френд салықты жұмыс күшінің ұсынысын, тұтыну құрылымын және жалпы алғанда салық төлеушілердің таңдау еркіндігі мен қанағаттануын бұзатын мағынасында тиімсіз деп санауға болады деп жазады [37, 38].

«Сенімділік» принципі жиі қабылданады, бірақ салық міндеттемелері ерікті емес, есептелетін болуы керек екенін айтады. Салықтар сонымен бірге экономиканы бақылау үшін қолданылатын мағынасында «икеңді» және халықаралық сауда, саяхат және жеңілдіктер үшін салықты үйлестіру қажеттілігіне жауап ретінде «үйлесімді» болуы керек [38].

Жоғарыда аталған принциптердің барлығы салық органдары мен ЕДБ өзара іс-қимылын да сипаттай алады, ол сондай-ақ әділдік, төлем қабілеттілік, тиімділік, икемділік, үйлесімділік және сенімділік принциптеріне негізделуі керек.

Жалпы, салық салуды жеке адамдар мен үй шаруашылықтары өз бетінше ала алмайтын тауарлар мен қызметтерді қамтамасыз ету үшін ресурстарды біріктіру тұрғысынан қарастырған жөн. Салық салу азаматтар арасында ынтымақтастық қарым-қатынасын орнатып, жеке тұлғаларға басқаша мүмкін болмайтын тәсілдермен бір-бірін қолдауға мүмкіндік береді. Кейбір ғалымдар сондай-ақ салық салуды мінез-құлықтың бұрмалануы немесе компанияның шығыны ретінде көрсетудің орнына, салық салуды араласу мен шығындар емес, қоғамдық игілікке үлес – оң нәтиже немесе жетістік ретінде қарастыруға және талқылауға болатынын баса айтады [39].

Қазақстандағы салық жинауға қатысты қолданыстағы заңнаманы анықтайтын негізгі құжаттар Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының Салық кодексі, Салық кодексі шеңберінде қабылданған барлық тиісті құқықтық құжаттар болып табылады.

Елдің барлық азаматтары үшін салықтарды міндетті төлеу туралы негізгі ережелер, мемлекеттік органдардың салық мәселелері саласындағы құзыреті Қазақстан Республикасының Конституциясында ашылған.

Салық кодексі, өз кезегінде, салық төлеушілер мен құзыретті мемлекеттік органдар арасындағы құқықтық қатынастарды қоса алғанда, салық жинау туралы

барлық толық ақпаратты қамтиды. Код екі бөліктен тұрады: жалпы және арнайы бөліктер.

Жалпы бөлім, анықтамасы бойынша, салық салу мәселелеріне, салықтық құқықтық қатынастарға қатысушы тұлғалардың міндеттері мен құқықтарына қатысты терминдердің егжей-тегжейлі түсіндірмесін қоса алғанда, салық салу бойынша барлық қажетті ақпаратты қамтиды, сондай-ақ салықтық құқықтық қатынастарға қатысатын барлық салықтық процестердің сипаттамасын қамтиды. салық аймағы.

Белгілі бір деңгейге жататын салықтарды аударуды сипаттайтын негізгі баптар Қазақстан Республикасы Бюджет кодексінің 49, 50, 51, 52-баптары болып табылады. Көптеген авторлар Қазақстан заңнамасы салықтардың айтарлықтай санын анықтағанына қарамастан, бюджетке төленетін негізгі төлемдердің негізгі мөлшерлемелері (табыс салығы, ҚҚС, акциздер және т.б. бойынша) тек басқа ТМД елдерімен салыстырғанда төмен екенін атап өтеді. сонымен қатар жаһандық.

Қазақстанда салықтық әкімшілендіру жүйесіне бірнеше субъектілер, соның ішінде салықтық әкімшілендіруге жауапты мемлекеттік органдар мен салыққа байланысты процестерді жеңілдетуде рөл атқаратын банктер қатысады, олар:

- Қаржы министрлігінің Салық комитеті Қазақстандағы салықтық әкімшілендіруге жауапты негізгі мемлекеттік орган болып табылады. Ол салық саясатын қалыптастырады, салық заңдары мен ережелерінің орындалуын қамтамасыз етеді және салықтардың жиналуын қадағалайды. Сондай-ақ салық төлеушілерді тіркеуге, тексерулерге және дауларды шешуге қатысады.

- Салық комитетінің құзырындағы мемлекеттік кірістер органдары салықты жинауға және орындауға жауапты. Олар салық төлемдерін басқарады, тексерулер жүргізеді және салық заңдарының сақталуын қамтамасыз етеді. Бұл органдар әртүрлі деңгейлерде, соның ішінде ұлттық, аймақтық және жергілікті салық мекемелерінде жұмыс істейді.

- Қазақстанның Ұлттық банкі: Қазақстанның Ұлттық банкінің негізгі қызметі ақша-несие саясаты мен қаржы жүйесін реттеу болса, салықтық әкімшілендіру жүйесінде де рөл атқарады. Шетелдік валюталық операцияларға және есеп беруге қатысты нормативтік құқықтық актілердің сақталуын бақылау және қамтамасыз ету мақсатында Салық комитетімен бірге жұмыс атқарады.

- Қазақстандағы ЕДБ салық төлемдері, салықтарды қайтару және салық есептілігін жасауға көмек көрсету сияқты қызметтерді ұсына отырып, салыққа байланысты процестерді жеңілдетеді. Салық төлеушілер салық төлемдерін банктік аударымдар, онлайн-банкинг немесе басқа белгіленген төлем әдістері арқылы жүзеге асыра алады. Банктер сондай-ақ салықтық тексерулер немесе тергеулер үшін қажет болған жағдайда қаржылық ақпаратты бөлісу үшін салық органдарымен ынтымақтасады.

- Қазақстан үкіметі «Азаматтарға арналған электрондық үкімет» платформасы ретінде белгілі электронды салықтық әкімшілендіру жүйесін енгізді. Бұл платформа салық төлеушілерге салықтық тіркеуді, салық декларацияларын беруді, салық төлемдерін жасауды және салыққа қатысты

ақпаратқа қол жеткізуді қоса алғанда, салыққа қатысты әртүрлі қызметтерге онлайн қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Банктердің әлемдік экономикадағы, сондай-ақ елдердің салық жүйелерінің қызметіндегі рөлі өмірлік маңызды. Қаржы дағдарысының салдарынан көптеген банктер айтарлықтай шығынға ұшырады. Бұл шығындардың шамасы және оларды қолма-қол ақшаға айналдыруға қабілетті банктер үшін әлеуетті реттеуші капитал, пайда және ақша ағыны бойынша жеңілдіктер салық органдары шығынға байланысты салықтық жоспарлаудың ықтимал салықтық талаптарды орындау тәуекелдеріне дайын болуы керек дегенді білдіреді [41].

Сонымен қатар, теорияда банктер азаматтарға салық жүктемесін азайтатын қаржылық механизмдерді, соның ішінде үкіметтер агрессивті салықтық жоспарлау ретінде қарастыратын механизмдерді әзірлеу, ілгерілету және жеңілдету үшін делдал ретінде әрекет ете алады.

Банктердің салық делдалдары ретінде жұмыс істеуге қолайлы ететін бірнеше қасиеттері бар:

- Несие беру арқылы банктер салықтық жоспарлаудың қолда бар мүмкіндіктерін толық пайдаланбайтын клиенттерді анықтауға мүмкіндік беретін клиенттер мен олардың операциялары туралы жеке ақпаратты (соның ішінде салық декларациясы мен болжамды қаржылық есеп беруді) алады.

- Банктер салықтық жоспарлауда делдал ретінде әрекет ете алады. Мысалы, фирмалар салықты жоспарлауда көмектесуге дайын және қабілетті банктен несие алу ықтималдығы жоғары болуы мүмкін. Дегенмен, біз барлық банктер салықты жоспарлауда делдал болады деп күтпейміз. Клиенттік фирмаларға салықты жоспарлауға көмектесу үшін банк айтарлықтай орнату шығындарын (мысалы, жүйелер, оқыту) және ағымдағы шығындарды (мысалы, білікті персонал) алуы мүмкін [42].

- Сонымен қатар, салықтық жоспарлауда делдал ретінде әрекет ететін банк үшін банктің белгілі бір мүмкіндіктері (клиент саласын терең білу) және операциялары (инвестициялық банкинг) қолайлырақ болуы мүмкін.

Сонымен қатар, банктер мен салық органдары салықтық әкімшілендіруді цифрландыруды басқаруда жиі ынтымақтасады. Бұл тұрғыда банктер мен салық органдарының бірлесіп жұмыс істеуінің бірнеше жолы бар:

Онлайн салық төлемдері: Банктер онлайн салық төлемдерін жеңілдетуде маңызды рөл атқарады. Салық төлеушілер салық төлемдерін банктер ұсынатын әртүрлі электронды арналар, мысалы, онлайн-банкінг платформалары, мобильді қосымшалар немесе төлем шлюздері арқылы жүзеге асыра алады. Салық органдары осы төлем арналарының қауіпсіз, қауіпсіз және салықтық әкімшілендіру жүйесімен интеграцияланған болуын қамтамасыз ету үшін банктермен бірлесіп жұмыс істейді.

Электрондық ақша аударымдары: Банктер салық салуға байланысты электрондық ақша аударымдары үшін инфрақұрылым мен қызметтерді ұсынады. Олар салық төлеушілерге өздерінің банктік шоттарынан тағайындалған салық органдарының шоттарына ақша аударуға мүмкіндік береді. Бұл төлем процесін жеңілдетеді, қолма-қол ақшаны немесе чектерді қолмен өңдеуді азайтады және салық жинау тиімділігін арттырады.

Деректер алмасу және есеп беру. Салық заңдарын орындау үшін банктер көбінесе салық органдарына қаржылық ақпаратты ұсынуға міндетті. Тиісті заңнамалық негіздер мен деректер алмасу туралы келісімдер арқылы банктер салық органдарына тиісті салық төлеушінің қаржылық деректеріне қол жеткізуді қамтамасыз етеді. Бұл ақпарат салық органдарына кірістерді тексеруге, сәйкессіздіктерді анықтауға және салықтық тексерулерді тиімдірек жүргізуге көмектеседі.

Аутентификация және тексеру. Банктік сәйкестендіру және аутентификация процестерін салық органдары онлайн салық операциялары кезінде салық төлеушінің жеке басын тексеру үшін пайдаланады. Салық төлеушілерден банктік тіркелгі деректерін немесе банктер ұсынатын басқа да қауіпсіз әдістерді пайдалана отырып, олардың жеке басын тексеру талап етілуі мүмкін. Бұл салықтық әкімшілендіру жүйесінің қауіпсіздігі мен тұтастығын қамтамасыз етеді.

Ұсталатын салық туралы есеп беру: Банктер пайыздар немесе дивидендтер сияқты табыстың белгілі бір түрлері бойынша салықтарды есеп беруге және ұстауға қатысады. Олардан салық төлеушілердің атынан ұсталатын салықтарды ұстау және аудару талап етілуі мүмкін. Банктер бұл салықтардың нақты есеп беруін және уақтылы төленуін қамтамасыз ету үшін салық органдарымен ынтымақтасады.

Цифрлық платформалар саласындағы ынтымақтастық. Кейбір жағдайларда салық органдары салықтық әкімшілендіруге арналған цифрлық платформаларды әзірлеу немесе біріктіру үшін банктермен серіктестік жасайды. Бұл салық төлеушілерге онлайн салықтық өтініш беру, құжаттарды басқару немесе салық төлеушілер мен салық органдары арасындағы байланыс сияқты қызметтердің сапасын жақсарту үшін қолданыстағы банктік инфрақұрылымды немесе технологияларды пайдалануды қамтуы мүмкін.

Айта кету керек, салықтық әкімшілендіруді цифрландыруды басқарудағы банктер мен салық органдары арасындағы өзара қарым-қатынастың ерекшелігі мен көлемі ел мен аймаққа байланысты әр түрлі болуы мүмкін. Интеграция деңгейі нормативтік базаға, технологиялық мүмкіндіктерге және мүдделі тараптар арасындағы өзара келісімдерге байланысты.

ЭЫДҰ коммерциялық хабардарлықты арттыру мақсатында тұрақты қызметті ынталандыру кезінде салықтық тәуекелдерді жақсы түсіну, бағалау және оларға жауап беру үшін салық органдарына:

- осы есептің негізінде жатқан міндеттемелер негізінде коммерциялық контекст және салық пен реттеуші есеп беру арасындағы байланыстар туралы ортақ түсінік алу үшін банк секторымен және реттеуші органдармен сындарлы жұмыс жасау. Бұған бірлескен оқу, іссапар, семинарлар мен семинарлар, соның ішінде қажет болған жағдайда көпжақты негізде өтуі мүмкін [42], [43].

Салық төлеудің ашықтығын ынталандыру және агрессивті салықтық жоспарлауды анықтауды жақсарту үшін салық органдары:

- банктер мен салық органдары арасындағы нақты уақыт режиміндегі өзара іс-қимылды және ашық және ашық қарым-қатынасты ынталандыру.

- реттеуші органдармен бірлесіп, салық міндеттемелері бойынша провизияларға қатысты қаржылық есеп берудің ашықтығын жақсарту жолдарын қарастыру.

- шығынға байланысты салықтық жоспарлау үшін ақпаратты ашу ережелерін қолдануды қарастыру.

- сергек болу және банк шығындарымен байланысты ықтимал комплаенс тәуекелдерін белсенді бақылау; осыған байланысты салық органдары кейінге қалдырылған салық активтері бойынша есептілікті банктердің салық шығындарымен байланысты жоспарлауға ынталандыруларын жақсы түсіну құралы ретінде пайдалана алады [44].

Елдің ережелерін қолданудағы немесе өзара әрекеттесуіндегі күрделіліктер мен белгісіздіктерден туындайтын салық тәуекелдерін азайту үшін салық органдары:

- шығындарды өтеудің ұлттық ережелері қалай қолданылатыны туралы банктерге берген кеңестерінің сәйкестігін қарастыру және мүмкіндігінше нақты уақыт режимінде мәселелерді талқылау мен шешуді ұсыну.

- салық саясатына жауапты мемлекеттік лауазымды тұлғалардың назарына саяси сұрақтарды тудыруы мүмкін жағдайларды, атап айтқанда, юрисдикциялар арасындағы салық режиміндегі айырмашылықтар нәтижесінде бір салық шығындары бірнеше елде өтелетін жағдайларды анықтау осы арбитраж мүмкіндігін/сәйкессіздікті шешу үшін қадамдар жасау керек пе [42].

Халықаралық және ішкі ынтымақтастықтан толық пайда алу үшін салық органдары:

- банк залалдарымен байланысты, оның ішінде салық шенеуніктерінің халықаралық желісі арқылы және ЭЫДҰ агрессивті салықты жоспарлауға (АТР) қатысу арқылы жедел деректермен және салықты агрессивті жоспарлау туралы ақпаратпен алмасу. Салық төлеуші емес тұлғаларға арналған салықтық шығындар схемалары, соның ішінде банктік салық шығындары бойынша нақты ақпарат бойынша нұсқаулық.

- бірдей экономикалық шығындар үшін бірнеше шегерімдерді анықтау және мүмкіндігінше жою бойынша тәжірибелер мен озық тәжірибелермен бөлісу.

- салық салу мақсатында шығындарды барынша пайдалану үшін агрессивті жоспарлауды шешуде ұлттық реттеуші органдармен тығыз ынтымақтастық мүмкіндіктерін пайдалану, оның ішінде мұндай салықтық жоспарлау салықтық емес реттеуші жеңілдіктерді алуға бағытталған жағдайларда [43].

Салық органдары ертерек сенімділікті ынталандыру үшін:

- салық төлеушілер үшін де, салық органдары үшін де жеңілдіктерге негізделген елдің контекстінде қажет болған жағдайда кеңейтілген қарым-қатынастарға көзқарасты қарастыру; Осыған байланысты салық органдары банктердің бизнесі үшін қолданыстағы салық ережелері шеңберінде салықтық шығындардың бар екендігіне ертерек кепілдік берудің маңыздылығын білуі және салық шығындары бойынша ықтимал дауларды шешуге тиісті көңіл бөлуі қажет [44].

Келесі кезекте біз субъектілердің өмірін және жалпы экономиканы цифрландыруды, одан кейін салықтық әкімшілендіруді цифрландыруды қарастырамыз. Сандық технологиялар бизнес-модельдерді де, салық әкімшілігінің тиісті процестерін басқару үлгілерін де өзгертті.

Соңғы онжылдықтарда салықтық әкімшілендіру саласындағы уәкілетті орган бұрын-соңды болмаған ақпарат массивінің иесі болды: бұрын салық және бухгалтерлік есеп мәліметтері бар мәліметтер базасы азаматтық хал актілерін тіркеу жөніндегі АХАЖ жүйесінің деректерімен толықтырылды. жай-күйі, заңды тұлғаларды және жеке кәсіпкерлерді мемлекеттік тіркеу туралы мәліметтер, жылжымайтын мүлікке тіркелген құқықтар туралы мәліметтер, банктік шоттар мен шоттардың қозғалысы туралы мәліметтер, онлайн-бақылау-кассалық машиналар арқылы жасалған мәліметтер, әртүрлі тауарларды таңбалау деректері, өздерінің бақылау жұмыстарының деректері [45].

Ақпараттың мұндай массивіне ие болу салықтық әкімшілендіру форматын өзгертуге мүмкіндік береді: оны жедел және мақсатты ету, яғни тәуекел аймақтарында тікелей жұмыс істеу. Салық төлеушінің бухгалтерлік есеп жүйесіне нақты уақыт режимінде қол жеткізуді қамтамасыз ету бухгалтерлік және салықтық есеп деректерін салыстыру, шарттық құрылымдар мен оларды жасайтын бастапқы құжаттарды тексеру, сабақтастықты тексеру арқылы ұйым жүргізетін операцияларды үздіксіз және жүйелі талдауға негіз болады. және барлық операциялардың хронологиялық реттілігі [46].

Демек, салықтық әкімшілендіруді салық органдарының салық міндеттемелерінің туындау, өзгерту және тоқтату саласындағы қызметі ретінде салық органдарының мыналар бойынша әрекеттерінің жиынтығы ретінде анықтауға болады:

- салық салынатын тұлғаларды есепке алу;
- заңда белгіленген міндеттерді орындау бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;
- салық есептілігін қабылдау және салық төлеушілер мәлімдеген салық міндеттемелерінің сомаларын есепке алу;
- төлем процесін қамтамасыз ету (ерікті түрде және берешекті өндіріп алуды мәжбүрлеу шараларын қолдану арқылы, оның ішінде берешекті өндіріп алу мүмкін болмаған жағдайда онымен жұмыстың соңғы кезеңі
- банкроттық рәсімдерін қолдану);
- бюджет кірістерін есепке алу;
- міндетті тұлғалардың салықтар мен төлемдер туралы заңнаманы сақтауын тексеру;
- салықтық бақылау барысында анықталған салықтық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікке тарту [47].

Әкімшілік тек салық заңдарының сақталуын бақылаумен шектелмейтіні анық. Жоғарыда аталғандардың ішінде салықтық бақылау соңғы екі бағытты ғана қамтиды: салықтық құқық бұзушылықтарды анықтау мақсатында салық заңдарының сақталуын тексеру және оларды жасағаны үшін кейіннен жауапкершілікке тарту. Демек, салықтық әкімшілендіру шеңберінде салықтық бақылауға қатысты өкілеттіктерді жүзеге асыру.

Қазақстанда салықтық әкімшілендіруге де цифрландыру құралдары белсенді түрде енгізілуде, атап айтқанда, 2019 жылы «Астана-1», «Е-терезе», «Электрондық шот-фактуралар», «Тәуекелдерді басқару жүйесі» ақпараттық жүйелері, «Бірыңғай деректер базасы» АЖ және «Бірыңғай салық» жүйесі енгізілді. Басқару жүйесі (ISNA).

Сонымен қатар, салық төлеушілерге мүлік салығын төлеуге ыңғайлы болу үшін «E-Salyq Azamat» (Салық әмиян) мобильді қосымшасы енгізілді.

Жеке кәсіпкерлер үшін ыңғайлы және қарапайым функционалдығы бар «E-Salyq Business» мобильді қосымшасы әзірленді.

Цифрландыруды жетілдіру

үшін «АСТАНА-1» АЖ және «Экспорттық-импорттық операциялардың бірыңғай терезесі» АЖ кеден жүйелері арасында «Орталық бірыңғай дербес шоттар» АЖ, «Электрондық шот-фактуралар» АЖ, «Бірыңғай деректерді сақтау» АЖ салықтық ақпараттық жүйелерімен интеграциялық өзара іс-қимылдар жүзеге асырылды. кедендік рәсімдерден өтуді жеделдету үшін ақпаратты жедел алу мақсаты, сондай-ақ тауарларға арналған декларацияны бергенге дейін тауарларды шығаруға өтінімнен ақпаратты беру бөлігінде интеграциялау бойынша аяқталған жұмыс [48].

«АСТАНА-1» АЖ «Электрондық шот-фактуралар» АЖ интеграциясы тауарларға арналған декларацияны бергенге дейін тауарларды шығаруға өтінімнен ақпаратты беру бөлігінде жүзеге асырылды. «Электрондық шот-фактуралар» АЖ шеңберінде «Тауарларды таңбалау» ақпараттық жүйелерімен және Мемлекеттік кірістер комитетінің Ахуалдық орталығымен интеграциялау (сыртқы электрондық үкімет шлюзі арқылы) жүзеге асырылды. импорттың басынан соңғы сатылымға дейінгі тауарлар.

2021 жылдың соңында әкімшілік және цифрландыру есебінен қосымша 683,6 млрд теңге салық түсімдері қамтамасыз етілді. 2022 жылы мемлекеттік бюджеттің салық түсімдері бойынша жоспары 103,9%-ға (14,8 трлн. теңге түсті), республикалық бюджет 102,1%-ға, жергілікті бюджет 107,8%-ға орындалса. Түсім 4,1 триллион теңгеге (1,4 есе), оның ішінде Беларусь Республикасында 3 триллион теңгеге (1,4 есеге), МБ бойынша 1,2 триллион теңгеге (31,4 пайызға) өсті [48].

Қазақстанда салықтық әкімшілендірудің дамуының осы кезеңінде салық органдарының қызметінде айтарлықтай жақсартулар байқалады. Бірақ Мемлекет басшысының салық есептілігі маңызды рөл атқаратын шағын және орта бизнесті дамыту үшін жағдайды жақсарту туралы тапсырмасын ескере отырып, бұл шарттарды жеңілдету жалпы ел экономикасын дамытудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Егер халықаралық тәжірибені қарастыратын болсақ, онда Оңтүстік Кореяда цифрландыру аясында салық органдары мен екінші деңгейлі банктер (ЕДБ) арасындағы табысты өзара іс-қимыл тәжірибесі бар, бұл салық жүйесінің тиімділігін арттыруға ықпал етеді.

Оңтүстік Кореяның кірістер қызметі салық төлеушілердің қаржылық операциялары туралы электрондық деректермен алмасу үшін ЕДБ-мен белсенді ынтымақтастықта. Банктер салық органдарына банктік шоттары, операциялары

және клиенттердің кірістері туралы ақпаратты береді. Бұл ақпаратты жинау процесін жеңілдетеді және салық органдарына салық базасын дәлірек бағалауға мүмкіндік береді [49], [50].

Сонымен қатар, Оңтүстік Кореядағы ЕДБ салық органдарына ірі қаржылық операциялар немесе салық міндеттемелерімен байланысты болуы мүмкін транзакциялар туралы автоматты түрде хабарлама береді. Бұл салық төлеуден жалтаруды ерте анықтауға көмектеседі және салық заңнамасын сақтаудың тиімділігін арттырады.

Келесі ерекшелік - Оңтүстік Кореяда салық органдары екінші деңгейлі банктерден алынған үлкен көлемдегі ақпаратты өңдеу үшін деректерді талдау және жасанды интеллект технологияларын белсенді пайдаланады, бұл ауытқуларды, заңдылықтар мен ықтимал салықтық қылмыстарды анықтауға мүмкіндік береді, сонымен қатар салық органдары қызметінің тиімділігі [50].

Оңтүстік Кореяда салық органдары мен ЕДБ қызметкерлері үшін бірлескен оқу бағдарламалары өткізілуде. Бұл қызметкерлердің біліктілігі мен құзыреттілігін арттыруға көмектеседі, сонымен қатар әртүрлі мекемелер арасындағы тиімді ынтымақтастықты қамтамасыз етеді. Оңтүстік Корея салық төлеушілер үшін көптеген электронды қызметтер мен порталдарды енгізді. Бұл ақпаратты тиімді алмасуға, салық декларацияларын тапсыруға және салық міндеттемелері туралы ақпаратты алуға мүмкіндік береді. Банктермен электронды өзара іс-қимылдың арқасында салық органдары салық төлеушілердің қаржылық жағдайы туралы өзекті ақпаратты ала алады. ЕДБ-мен өзара әрекеттесу арқылы Оңтүстік Кореяның салық органдары тұтынушыларға қызмет көрсетудің сапасы мен қолжетімділігін арттыра алды. Оның ішінде электронды қызмет көрсету, онлайн-кеңес беру, салық декларациясын берудің оңайлатылған рәсімдері бар [51], [52].

Оңтүстік Корея тәжірибесі көрсеткендей, цифрландыру жағдайында салық органдарының екінші деңгейлі банктермен өзара іс-қимылы салық жүйесінің тиімділігін айтарлықтай арттыруға, ақпарат жинау және салық заңнамасының сақталуын бақылау процесін жеңілдетуге, сондай-ақ салық заңнамасының сақталуын бақылау сапасын арттыруға мүмкіндік береді. салық төлеушілерге қызмет көрсету. Сонымен қатар, Оңтүстік Кореядағы салық органдары қызметінің тиімділігі барлық негізгі бағалау критерийлерін қамтиды және сараптамалық сауалнама нәтижелерімен сәйкес келеді және Қазақстанда осыған ұқсас технологиялар енгізілсе, салық органдары қызметінің тиімділігін арттыруға болады.

Шағын кәсіпкерлік субъектілерінің салық есептілігі

Өз сөзінде Мемлекет басшысы Қ.Қ. VIII сайланған Парламенттің бірінші сессиясының ашылуында Тоқаев ашық және өзін-өзі қамтамасыз ететін нарықтық экономиканы құру басты басымдық болып қала беретінін, мұнда шағын және орта бизнес маңызды рөл атқаратынын атап өтті. Сондықтан экономикалық саясатымыздағы екпінді өзгертіп, елдің дамуындағы маңызды рөлін толық сезінуге тиіс шағын және орта бизнесті қолдаудың толыққанды

шаралар кешенін іске қосу қажет болады [6]. Бұл жеке кәсіпкерді салық декларациясын тапсырудан босату арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Қазақстан Республикасының аумағында қызметін жүзеге асыратын ірі, орта немесе шағын кәсіпкерлік субъектілері «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы Заңына Қазақстан Республикасының Салық кодексіне сәйкес бухгалтерлік есепті жүргізуге міндетті [53].

Тексеру барысында ең алдымен кәсіпорынның есеп және салық саясатын тексереді. Құзыретті бухгалтерлік есеп үшін компания өз бетінше әзірлеуі және бекітуі керек:

- салықтық есепке алу саясаты (ҚР Салық кодексінің 190-бабының 2-тармағы);

- бухгалтерлік құжаттама, оның ішінде бастапқы құжаттарды, есеп саясатын және қаржылық есептілікті (Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы заңның 7-бабының 1-тармағы) [53].

Есеп саясаты – бухгалтерлік есепті жүргізу тәсілі. Бұл құжат бухгалтерлік есеп операцияларының барлық процедуралары мен нұсқауларын белгілейді, оның негізінде бас және қатардағы бухгалтерлер есеп саясатының бөлімі ретінде бухгалтерлік есепті және кейбір жағдайларда салық есебін жүргізеді.

Сонымен қатар, «Бақылау-кассалық машиналарды қолданудың кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018 жылғы 16 ақпандағы «Бақылау-кассалық машиналарды пайдаланудың кейбір мәселелері туралы» № 208 бұйрығына сәйкес цифрландыру аясында фискалдық кірістер автоматты түрде интеграциялық өзара іс-қимыл арқылы мемлекеттік кірістер органдарына деректерді тіркеу және (немесе) беру функциясы бар бақылау және бақылау-касса машинасы туралы ақпаратты беруді қамтамасыз ететін фискалдық деректер операторының ақпараттық жүйесі (ФДО АЖ) арқылы өтеді;

Бұл ретте Салық кодексінің 165-бабының 16) тармақшасына сәйкес ақпараттандыру саласында фискалдық деректер операторы (ФДО) қолма-қол ақшамен есеп айырысулар туралы ақпаратты мемлекеттік кірістер органдарына жалпыға ортақ пайдаланылатын телекоммуникациялар желілері бойынша on-line режимінде беруді қамтамасыз ететін заңды тұлға болып табылады.

Одан әрі «Салық есептілігінің нысандарын және оларды жасау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің Бірінші орынбасары – Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2020 жылғы 20 қаңтардағы № 39 бұйрығына сәйкес салық есептілігін жасау ережесі» 910.00 нысанын жарты жылда бір рет 1 шілдеден 15 тамызға дейін, 2 жартыжылдықта: келесі жылдың 1 қаңтарынан 15 ақпанына дейін шағын кәсіпкерлік субъектілері салық есептілігін тапсыру қажет [54].

Сонымен қатар, 2017-2021 жылдар аралығындағы ШОБ субъектілерінің саны туралы ресми статистиканы қарастыратын болсақ, төмендегі кестеден көрсеткіштерді көруге болады.

Кесте 1 – Жұмыс істеп тұрған ШОК субъектілерінің саны

	2017	2018	2019	2020	2021
Қазақстан Республикасы	1 145 994	1 241 328	1 330 244	1 357 311	1 431 647
Ақмола	41 719	44 106	45 453	46 564	48 544
Ақтөбе	50 209	54 430	59 116	61 797	65 992
Алматы	109 877	115 630	122 368	123 181	129 716
Атырау	42 897	46 756	49 917	50 239	52 031
Батыс Қазақстан	37 111	40 062	42 785	43 035	44 260
Жамбыл	58 692	63 262	69 961	69 338	71 298
Қарағанды	79 276	84 032	88 299	90 196	95 296
Қостанай	48 237	51 093	52 516	52 495	54 870
Қызылорда	37 450	42 342	46 297	48 657	51 063
Маңғыстау	47 015	51 096	52 949	52 900	56 521
Оңтүстік Қазақстан	177 411	-	-	-	-
Павлодар	41 311	43 820	45 482	45 809	46 694
Солтүстік Қазақстан	27 587	28 969	30 071	30 331	30 228
Түркістан	-	130 804	141 992	140 605	144 778
Шығыс Қазақстан	79 966	87 678	88 938	90 453	95 916
Астана қаласы	97 251	124 685	134 475	144 769	163 017
Алматы қаласы	169 985	174 509	190 190	197 066	206 109
Шымкент қаласы	-	58 054	69 435	69 876	75 314

Ескерту – автормен [55] дереккөз негізінде құрастырылған

ШОБ санының жыл сайынғы өсімі 1%, 2017 жылдан бастап 2021 жылға 285,6 мың ШОБ субъектілері екенін көреміз. Сонымен қатар, шағын және орта бизнес субъектілерінің басым бөлігі Астана мен Алматы қалаларында, сондай-ақ Түркістан және Алматы облыстарында орналасқан. (1-кестеге сәйкес)

Әрі қарай, ШОБ секторындағы қызметкерлердің саны төмендегі кестеде көрсетілген.

Кесте 2 – ШОК жұмыспен қамтылғандар саны

Өңірлер	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6
Қазақстан Республикасы	3 190 133	3 312 457	3 448 727	3 472 606	3 511 618
Ақмола	129 505	133 231	132 057	131 890	134 863
Ақтөбе	137 499	141 358	153 241	159 300	151 944
Алматы	239 931	252 095	262 355	268 134	280 749
Атырау	126 650	136 144	140 178	141 791	136 474
Батыс Қазақстан	113 115	114 990	120 559	108 029	111 031
Жамбыл	120 131	119 540	127 419	127 522	123 689
Қарағанды	232 239	237 446	244 117	253 252	246 935
Қостанай	154 362	159 827	160 764	162 532	161 927
Қызылорда	85 610	92 758	95 506	98 770	104 858
Маңғыстау	116 175	122 810	122 897	126 025	128 715
Оңтүстік Қазақстан	332 339	-	-	-	-
Павлодар	131 300	133 615	138 365	134 124	135 742
Солтүстік Қазақстан	102 393	105 062	107 534	107 008	105 280
Түркістан	-	203 761	216 540	216 896	220 821

кесте 2 - жалғасы

1	2	3	4	5	6
Шығыс Қазақстан	227 440	231 733	234 379	236 894	239 043
Астана қаласы	328 227	374 559	387 879	398 158	413 570
Алматы қаласы	613 217	609 168	645 586	634 460	643 120
Шымкент қаласы	-	144 360	159 351	167 821	172 857
Ескерту – автормен [55] дереккөз негізінде құрастырылған					

2-кестеге сәйкес ШОБ субъектілеріндегі қызметкерлердің өсімі шамалы және 2020-2021 жылдар аралығында жыл сайынғы өсім 39 012 адамға, ал жалпы алғанда 2017 жылдан 2021 жылға дейін 321 485 адамға өскен. Осы мәліметтерді ескере отырып, ШОБ субъектілерінің санының өсуі байқалады, бірақ жұмысшылар санының өсуі шамалы, сондықтан ШОБ 3 адамға дейін жұмыс істейді деп қорытынды жасауға болады.

Сонымен қатар, ШОБ субъектілері үшін салық декларациясын толтыру мәселесі бар және қаржылық есеп беруге байланысты ШОБ ашуға кедергілерді сезінеді.

Қазақстанда шағын кәсіпкерлік субъектілерінің салық есептілігін жасауда есеп берудің күрделілігі мен көлеміне байланысты кейбір мәселелер бар, бұл ақпараттың айтарлықтай көлемін талап етуі мүмкін және кәсіпкерлер үшін, әсіресе дайындауға тәжірибесі немесе ресурстары жоқ адамдар үшін қиындықтар туғызуы мүмкін. және осындай есептерді ұсыну. Қазақстанда жалпы салық салу жүйесі, оңайлатылған салық жүйесі және бірыңғай салық жүйесі сияқты бірнеше түрлі салық жүйесі бар. Шағын бизнес үшін салық жүйесін таңдау және тиісті салық декларациясын дұрыс толтыру қиынға соғуы мүмкін. Кейбір шағын кәсіпорындар салық органдарының тексерулері мен бақылауларына жиі ұшырауы мүмкін. Бұл салық заңдарын сақтау және талап етілетін есептілікті ұсыну үшін қосымша күш пен ресурстарды қажет етуі мүмкін. Кейбір шағын кәсіпкерлік субъектілеріне салық органдары тарапынан ақпарат пен қолдау жетіспеуі мүмкін, бұл да сараптамалық сауалнама нәтижесінде анықталды. Салық есептілігіне және тиісті процедураларға қатысты нақты нұсқаулар мен кеңестер алу мүмкіндігі шектеулі болуы мүмкін.

Бұл проблемаларды шешу үшін келесі қадамдарды жасауға болады: салық есептілігін жасау процедураларын жеңілдету, шағын бизнес үшін ақпарат пен кеңестердің қолжетімділігін арттыру, шағын бизнесті дамыту үшін салық жүктемесін азайту, тексерулер мен тексерулер процесінде ашықтық пен әділдікті арттыру. салық органдарының бақылауы.

Цифрландыру жағдайында салық органдары мен ЕДБ арасындағы өзара іс-қимылды жетілдіру бойынша ұсыныстар

Мемлекет басшысының шағын және орта бизнесті қолдау жөніндегі тапсырмаларын орындау, сондай-ақ цифрлық технологияларды, оның ішінде салық жүйесіне кеңінен енгізуді белгілеген Қазақстанның 2025 жылға дейінгі

стратегиялық даму жоспарының шараларын іске асыру мақсатында мыналар жүзеге асырылады: ұсынылған:

Арнайы салық режимін (АСР) енгізу, оның шеңберінде есеп беру толығымен дерлік жойылады және салықтар автоматты түрде есептеледі.

АСР негізгі артықшылықтары:

Жеңілдету, көп жағдайда салық есептілігін жою.

Сақтандыру жарналарын төлеудің қажеті жоқ. Әлеуметтік кепілдіктер бюджеттен беріледі.

Құжаттарды беру және құжат форматтарын өзгерту мерзімдерін қадағалаудың қажеті жоқ.

Кірістер мен шығыстар жеке табыс салығы (ЖТС) деректері, уәкілетті банктер және салық төлеушілердің жеке шотында көрсеткен мәліметтері бойынша анықталады.

Салықты салық төлеуші емес, салық органы автоматты түрде есептейді.

Жеке табыс салығы бойынша салық агенттерінің функцияларының бір бөлігі банктерге берілді.

АСР-нен кім өте алады?

Барлық жаңа жеке кәсіпкерлер мен ұйымдар. Көшу ерікті.

Бұл ретте олар бір уақытта келесі шарттарды орындауы керек:

- қызметкерлердің саны 3 адамнан аспауы;
- жылдық табыс 100 млн теңгеден аспайды;
- Есеп айырысу шоттары тек уәкілетті банктерде ашылады;
- жалақы тек қолма-қол ақшасыз түрде төленеді;
- басқа арнаулы салық режимдерін қолданбауға.

Салық органдары ЖТС деректері, уәкілетті кредиттік ұйымдар ұсынған мәліметтер, сондай-ақ салық төлеушінің жеке шотында көрсетілген кіріс деректері негізінде салықты автоматты түрде есептейді.

Алынған мәліметтер негізінде салық органы салықты есептейді және салық төлеушіге оның сомасы мен төлеуге арналған деректемелері туралы дербес шот немесе уәкілетті кредиттік ұйым арқылы хабарлайды.

Банктердің рөлі: Барлық іс-әрекеттер салық төлеушінің жеке кабинеті арқылы ғана емес, арнайы банктік кабинеттер арқылы да жүзеге асырылуы мүмкін. Қызметкерлерге жалақы төлеу, жеке табыс салығын есептеу, салық төлеу – банк осы функциялардың бір бөлігін өз мойнына алады. Бұл маңыздырақ тапсырмалар үшін уақытты босатады.

Оңайлатылған салық салу режимінің мақсаты салық есептілігін және бюджеттік емес қорларға ұсынылатын есептерді ұсынуды жою болып табылады.

Бағдарламаның оң әсері:

- салық салудың автоматтандырылған жүйесіне көбірек ұйымдар мен кәсіпкерлерді көшіруде;
- салық пен бухгалтерлік есеп пен есептіліктен ішінара немесе толық босату арқылы қызмет тиімділігін арттырудың тамаша мүмкіндігі;
- ақшаның жаңа нысаны ретінде цифрлық теңгені енгізу арқылы салық жинаудың тиімділігін арттыру;

- халықтың оған деген қажеттілігінің төмендеуіне қарай қолма-қол ақшадан біртіндеп көшу экономиканың бір бөлігінің көлеңкелі сектордан шығуына ықпал етеді, өйткені ірі номиналдағы банкноттарды пайдалану сирек болады;

- банктер үшін: уәкілетті органнан аккредитация алу, клиенттердің санын көбейту және қосымша кіріс алу;

- ЕДБ мен салық органдары арасындағы тікелей өзара іс-қимыл салық есептілігіндегі қателердің ықтималдығын барынша азайтуға мүмкіндік береді. Деректер автоматты түрде және дәл берілгендіктен, салық төлеуші есептерді қолмен толтырған кезде орын алуы мүмкін дәлсіздіктер мен типографиялық қателер аз болады.

Осылайша, салық органдары үшін бизнес операцияларының ашықтығы мен айқындылығы артады. Осыған байланысты жеке тұлғалардың кірістерін (шығындарын) бақылаудың жаңа мүмкіндіктері пайда болады.

Қорытынды

Цифрландыру салық әкімшілігінің тиімділігі мен тиімділігін арттыруға айтарлықтай мүмкіндік береді. Бұл үдерісте салық органдарына салық төлеушілер туралы өзекті қаржылық ақпаратқа қол жеткізуді қамтамасыз ететін ЕДБ өзара іс-қимыл маңызды рөл атқара алады. Зерттеу цифрландыру жағдайында салық органдарының ЕДБ-мен өзара іс-қимылы салық органдары қызметінің тиімділігін айтарлықтай арттыруы мүмкін екендігі анықталды.

Магистрлік жоба аясында цифрландыру жағдайында салық органдары мен ЕДБ өзара іс-қимылына қатысты әдебиеттер мен зерттеулер талданды, цифрландыру жағдайында салық органдары мен ЕДБ өзара іс-қимылына қатысты заңнамалық және нормативтік құқықтық актілер зерттелді, халықаралық тәжірибе мен ұсынымдар талданды, салықтық әкімшілендіруді жетілдірудің перспективалық тетігі әзірленді.

Жүргізілген сараптамалық сауалнама шеңберінде Қазақстандағы салық органдарының тиімсіздігінің негізгі себебі бюрократияның жоғары деңгейі екені анықталды – 26 (54,2%), ал сауалнамаға қатысқан сарапшылардың 40%-ы салық органдары салықтық әкімшілендіру бойынша халықпен тиімсіз жұмыс. Сонымен қатар, цифрландыру деңгейінің төмендігі (25%), мемлекеттік қызметтерді көрсетудің ұзақ мерзімі (33,3%), салық органдарын ақпараттық-техникалық қамтамасыз етудің нашарлығы (31,3%), сондай-ақ мемлекеттік қызметтердің жақындығы сияқты елеулі көрсеткіштер бар. Салық органдарымен бірлесіп ЕДБ таңдаған 11 респондент.

Оңтүстік Кореяның халықаралық тәжірибесіне және салық органдары мен ЕДБ цифрландырудағы өзара іс-қимылы бойынша халықаралық ұйымдардың ұсынымдарына сәйкес клиенттердің қаржылық операциялары туралы деректермен алмасудың маңыздылығы, сондай-ақ деректерді талдау және жасанды интеллектті пайдалану мақсатында ресурстарды тиімді пайдалану және салықтық бұзушылықтарды анықтау, анықталды. Сонымен қатар, сауалнама нәтижелері және халықаралық тәжірибе олардың салық мәселелерін түсінуін және ықтимал салықтық бұзушылықтарды анықтау қабілетін арттыруға бағытталған оқыту мен ынтымақтастықтың маңыздылығын атап өтті. Мұндай серіктестік салық органдары мен ЕДБ арасында тиімдірек ақпарат пен тәжірибе алмасуға ықпал етеді.

Талдау негізінде магистрлік жоба аясында жеке кәсіпкерлер үшін есеп беру толығымен дерлік жойылатын, ал салықтар автоматты түрде есептелетін арнайы салық режимін (АСР) енгізу ұсынылды. Яғни, ЕДБ мен салық органдары арасындағы тікелей өзара іс-қимыл арқылы жеке кәсіпкерлерге (ЖК) салық есептілігін ұсынудың оңайлатылған тәртібі процестің тиімділігін арттырып, салық төлеушілер үшін әкімшілік кедергілерді азайтуға мүмкіндік береді.

АСР енгізу ЕДБ мен салық органдарының тікелей өзара әрекеттесуімен автоматты түрде деректер алмасуға әкеледі, жеке кәсіпкерлердің қаржылық операциялары туралы мәліметтерді автоматты түрде алмасуға, қателерді азайтуға және дәлдікті арттыруға, процесті жеделдетуге мүмкіндік береді, бұл айтарлықтай жылдамдатуға мүмкіндік береді. ЕДБ мен салық органдары

арасындағы тікелей өзара іс-қимыл есебінен салық есептілігін ұсыну процесі. Сонымен қатар, бұл салық төлеушінің әкімшілік ауыртпалығын азайтуға және оның негізгі кәсіпкерлік қызметіне назар аудару үшін ЖК-дің уақыты мен ресурстарын босатуға көмектеседі.

Зерттеу нәтижелері бойынша цифрландыру жағдайында салық органдарының ЕДБ өзара іс-қимылы салық жүйесінің тиімділігін арттыруға әлеуеті бар деген қорытынды жасауға болады. Бұл салық салуды жақсартуға, бюрократияны азайтуға және салық органдарының ресурстарын тиімді пайдалануды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Дегенмен, бұл модельді сәтті жүзеге асыру үшін тиісті заңнамалық базаны әзірлеу, деректердің қорғалуын қамтамасыз ету және әрбір елдің нарықтық конъюнктурасының ерекшеліктерін ескеру қажет.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

- 1 Қазақстан Республикасы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына «Әділетті мемлекет. Біртұтас ұлт. Берекелі қоғам» Жолдауы. // Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> Жүгінген күні: 11.10.2022ж.
- 2 Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 «Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Ұлттық даму жоспарын бекіту және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» Жарлығы. Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000636>. Жүгінген күні: 11.11.2022ж.
- 3 Country overview – Kazakhstan. – URL: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/overview#1>. Жүгінген күні: 12.11.2022ж.
- 4 Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 31 тамыздағы «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы» Заңы. Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z950002444>. Жүгінген күні: 12.11.2022ж.
- 5 «Сколько казахстанцев имеют кредиты и долги по ним» - <https://www.zakon.kz/6381267-skolko-kazakhstantsev-imeyut-kredity-i-dolgi-po-nim.html>;
- 6 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың VIII сайланған Парламенттің бірінші сессиясының ашылуында сөйлеген сөзі. // Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты. – URL: <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyyn-viii-saylangan-parlamenttin-birinshi-sessiyasynyn-ashyluynda-soylegen-sozi-2922539>. Жүгінген күні: 05.04.2023ж.
- 7 Keen M., Slemrod J. Optimal tax administration //Journal of Public Economics. – 2017. – Т. 152. – p. 133-142.
- 8 James S., Alley C. Tax compliance, self-assessment and tax administration. – 2002.
- 9 Alink M., Van Kommer V. Handbook on tax administration. – IBFD, 2011.
- 10 Witte A. D., Woodbury D. F. The effect of tax laws and tax administration on tax compliance: The case of the US individual income tax //National Tax Journal. – 1985. – Т. 38. – №. 1. – p. 1-13.
- 11 Bird R. Smart tax administration. – 2010.
- 12 Omer T. C., Shelley M. K. Competitive, political, and economic factors influencing state tax policy changes //Journal of the American Taxation Association. – 2004. – Т. 26. – №. s-1. – p. 103-126.
- 13 Миронова О. А. и др. Налоговое администрирование. – 2013.

14 Дорофеева Н. А., Брилон А. В., Брилон Н. В. Налоговое администрирование. – 2016.

15 Martínez Y. U., Arzoz P. P., Arregui I. Z. Tax collection efficiency in OECD countries improves via decentralization, simplification, digitalization and education //Journal of Policy Modeling. – 2022. – Т. 44. – №. 2. – p. 298-318.

16 Петухова Р. А., Григорьева Я. А. Налоговое администрирование в условиях цифровой экономики //Вестник Томского государственного университета. Экономика. – 2019. – №. 46. – с. 303-316.

17 Berdykhanova D., Dehghantanha A., Hariraj K. Trust challenges and issues of e-government: E-tax prospective //2010 International Symposium on Information Technology. – IEEE, 2010. – Т. 2. – p. 1015-1019.

18 Hussein R. et al. E-government application: an integrated model on G2C adoption of online tax //Transforming Government: People, Process and Policy. – 2011. – Т. 5. – №. 3. – p. 225-248.

19 Анисимов А. Л. Эффективность налогового администрирования в налоговой системе Российской Федерации //Journal of new economy. – 2015. – №. 1 (57). – с. 24-30.

20 Wang Y. S. The adoption of electronic tax filing systems: an empirical study //Government Information Quarterly. – 2003. – Т. 20. – №. 4. – p. 333-352.

21 Walsh K. Understanding taxpayer behaviour–new opportunities for tax administration //The Economic and Social Review. – 2012. – Т. 43. – №. 3, Autumn. – p. 451–475.

22 Talluri K. T., Van Ryzin G., Van Ryzin G. The theory and practice of revenue management. – Boston : Kluwer Academic Publishers, 2004. – Т. 1.

23 Березина Е. В., Баландина А. С., Беломытцева О. С. Налоговый мониторинг как способ цифровизации налогового администрирования в Российской Федерации //Налоги и налогообложение. – 2020. – №. 2. – С. 18-39.

24 Pitić G. et al. Digitalization of the tax administration in Serbia //Ekonomika preduzeća. – 2019. – Т. 67. – №. 1-2. – p. 131-145.

25 Кобылатова М. Ф., Куц Е. Н. Налоговое администрирование: сущность, проблемы, перспективы развития //Мир науки, культуры, образования. – 2014. – №. 3 (46). – с. 371-372.

26 Кирова Е. А., Кожебаткина А. В. Модернизация налогового контроля в условиях цифровизации экономики //Вестник университета. – 2020. – №. 9. – с. 94-99.

27 Heady C. Tax policy in developing countries: what can be learned from OECD experience? //seminar “Taxing Perspectives: A Democratic Approach to Public Finance in Developing Countries” Institute of Development Studies, University of Sussex, UK, October. – 2002. – p. 28-29.

28 Hartman D. G. Tax policy and foreign direct investment in the United States //National tax journal. – 1984. – Т. 37. – №. 4. – p. 475-487.

29 Есенова М. Ж., Айнабекова И. Т. ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ И ПРОБЛЕМЫ ЦИФРОВИЗАЦИИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН //АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ. – 2021. – с. 110-113.

30 Есенова Г. Ж., Ынтыкбаева С. Ж. ЦИФРОВИЗАЦИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ КАЗАХСТАНА: АНАЛИЗ И ПРОБЛЕМЫ //Финансы и финансовые рынки в контексте цифровизации (FFMD2021). – 2021. – б. 54-58.

31 McGill J. I., Van Ryzin G. J. Revenue management: Research overview and prospects //Transportation science. – 1999. – Т. 33. – №. 2. – б. 233-256.

32 Allingham M. G. et al. Income tax evasion: A theoretical analysis //Taxation: critical perspectives on the world economy. – 1972. – Т. 3. – №. 1. – p. 323-338.

33 Reed W. R., Rogers C. L. Tax burden and the mismeasurement of state tax policy //Public Finance Review. – 2006. – Т. 34. – №. 4. – p. 404-426.

34 Drisko J. W., Maschi T. Content analysis. – Pocket Guide to Social Work Re, 2016.

35 Ikart E. M. Survey questionnaire survey pretesting method: An evaluation of survey questionnaire via expert reviews technique //Asian Journal of Social Science Studies. – 2019. – Т. 4. – №. 2. – Бр 1.

36 Гаджиев Г. А. Особенности толкования норм налогового законодательства //Налоговед. – 2009. – №. 8. – с. 13-21.

37 Harberger A. C. The incidence of the corporation income tax //Journal of Political economy. – 1962. – Т. 70. – №. 3. – б. 215-240.

38 Harberger A. Taxation, resource allocation, and welfare //The role of direct and indirect taxes in the Federal Reserve System. – Princeton University Press, 1964. – p. 25-80.

39 Логвин Д. Д., Борисова А. А. Сущность и принципы налоговой политики государства //Проблемы и перспективы развития экономики предприятия в России и за рубежом. – 2016. – с. 184-190.

40 2017 жылғы 25 желтоқсандағы № 120–VI «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер кодексі (Салық кодексі)» Қазақстан Республикасының кодексі. // Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1700000120>. Жүгінген күні: 05.03.2023ж.

41 Baer M. K., Silvani M. C. Designing a tax administration reform strategy: Experiences and guidelines. – International Monetary Fund, 1997.

42 Ohanian L. et al. Work and taxes: allocation of time in OECD countries //Economic Review-Federal Reserve Bank of Kansas City. – 2007. – Т. 92. – №. 3. – p. 37.

43 Hajkova D. et al. Taxation, business environment and FDI location in OECD countries. – 2006.

44 Крымский Д. И. Агрессивное налоговое планирование в свете Доклада ОЭСР //Налоговед. – 2008. – №. 3. – Б. 30-37.

45 Nazarov M. A., Mikhaleva O. L., Chernousova K. S. Digital transformation of tax administration //Digital Age: Chances, Challenges and Future 7. – Springer International Publishing, 2020. – p. 144-149.

46 Kangave J. Improving tax administration: A case study of the Uganda Revenue Authority //Journal of African law. – 2005. – Т. 49. – №. 2. – p. 145-176.

47 Березина Е. В., Баландина А. С., Беломытцева О. С. Налоговый мониторинг как способ цифровизации налогового администрирования в Российской Федерации //Налоги и налогообложение. – 2020. – №. 2. – с. 18-39.

48 Мемлекеттік бюджетке салықтар мен төлемдер түсімінің динамикасы. // Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми сайты. – URL: <https://kgd.gov.kz/kk/content/memlekettik-byudzhette-salyktar-men-tolemder-tusiminin-dinamikasy-1>. Жүгінген күні: 01.04.2023ж.

49 Palvia S. C. J., Sharma S. S. E-government and e-governance: definitions/domain framework and status around the world //International Conference on E-governance. – 2007. – Т. 5. – №. 1. – p. 1-12.

50 Awasthi R. et al. The Benefits of Electronic Tax Administration in Developing Economies: A Korean Case Study and Discussion of Key Challenges //World Bank. – 2019.

51 Chung C. Developing digital governance: South Korea as a global digital government leader. – Routledge, 2020.

52 Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28 ақпандағы «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» № 234 Заңы. // Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000234>. Жүгінген күні: 01.03.2023ж.

53 Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2022 жылғы 18 қаңтардағы «Салық есептілігі нысандарын және оларды жасау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің Бірінші орынбасары – Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2020 жылғы 20 қаңтардағы № 39 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы № 49 бұйрығы. // Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200026559>. Жүгінген күні: 01.03.2023ж.

54 Қазақстан Республикасы Қаржы министрінің 2018 жылғы 16 ақпандағы № 208 «Бақылау-касса машиналарын қолданудың кейбір мәселелері туралы» бұйрығы. // Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің «Әділет» ақпараттық-құқықтық жүйесі. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V1800016508>. Жүгінген күні: 21.02.2023ж.

55 Шағын және орта кәсіпкерлік (ШОК) статистикасы: Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының ресми сайты. – URL: <https://www.stat.gov.kz/official/industry/139/statistic/6>. Жүгінген күні: 19.02.2023ж.

